

II.

A KARIKAPÉNZ.

MINT FIZETÉSI ÉS ÉKSZER A TÖRTÉNET ELŐTTI KORBAN S ANNAK SZABÁLYOZOTT PÉNZRENDSZERRE TÖRTÉNT FOKOZATOS ÁTMENETE S VÉGREI MEGSZÜNÉSE.

KISS FERENCZ L. TAGTÓL.

Jelen értekezés alapját azon számos mindennemű éremjelvények teszik, melyek az emberiségnek talán első csereeszközei, lassanként értekező birtokába jutának. Ezek, alakjokat tekintve, egy közös osztályba sorozhatók, amint hogy egymáshoz többnyire hasonlóak; és ez is az oka, hogy eddig a régiségbuvárok figyelmét egészen elkerülve, részint csak mint gyűrűk (karikák) és fogantyúk (Handhaben), korántsem pedig mint érmek, mert a sürgős közforgalomra alkalmatlanoknak látszottak, kerülének sorozatba; részint pedig, mert arra látszának legalkalmasbaknak, hogy ékszerű használtassanak, minden további fürkészet nélkül eredeti czéljok és használhatóságuk után a tárgylajstromokban egyszerűen csak mint nyak-, kar-, ujj-, vagy lábékességek találtatnak beosztva.

Számszerinti összehasonlításuk mellett, nehézségi arányuk összeegyeztetése nyomán sikerült a súlymérlegben oly csalhatlan eredményt mutatni fel, minek következtében többé kétségbe nem vonható, hogy ezen éremjelvények mindenestre fontosabb, nagyobb szerű rendeltetésűek is voltak, hogy sem azokat csak mint haszontalan, czélnélküli tárgyakat, vagy egyszerűen, mint ékszereket és minden rendeltetés nélküli csecsebecskéket lehessen tekinteni.

Ezeokról a kerek rendes érmekre való átmenet, valamint

későbbben a II. Fülöp macedóniai király pénzalakzata szerint vert kelt érmeiken levő, s egyenesen ide vonatkozó jelvénye az egykori pénzalakzatoknak, melyek éremgyűjteményekben mind meglévén, a karikapéNZek egy részével a bécsi cs. kir. régiségtárban előmutatva igaziaknak elismertettek, s részben lenyomva ezen értekezés mellett is előfordúlnak, szolgált indokul, hogy a *Donop* és *Grotefend* által igen elmésen értelmezett és fel is használt *Betham* Vilmos-féle elméletnek a legtágasb értelembeni figyelembevétele mellett a jelen munkához fogjak.

Bár ezen, semmi esetre nem tökéletesen kimerített tárgy körül még sokféle értelmezések, terjedelmeseb tudósítások szükségesek, reménylem, a jelen értekezés buzdítólag fog hatni, hogy valamint az első stereotyp könyomatban, az első fegyverben, óragépben, az első gőzhajóban stb., úgy e tan körül is a kívánatos továbbfejtések el ne maradjanak. Az újabbkori buvárok fürkész szelleme behat a phoenikiék irjegyei, árják ékirása, a kelt régiségek és érmek tanába, s a fáradságot nem ritkán a legszebb siker koronázza; miért ne lehetnének tehát ezen kézzelfogható súlylyal bíró ereklyéi a történetelőtti kornak tudományos értekezések tárgyai, mikre mai nap is sok helyütt nagy számmal akadnak. Egy legújabbban az ágostai „Allg. Zeitung“ 1858. évi 147. számú rendkívüli mellékletéből elég világosan látható, hogy *Flörsheim* helység mellett, a Majna folyótól csak néhány száz lépésnyire, egy fiatal csapatfőnök sírboltja még a kelta időkben, nem rég nyitattván meg, a benlevő hullán 15 gyűrű, ezek között egy nagy nyakkarika is találtatott.

A barna réz (bronz), valamint az ezen értekezésben előforduló gyűrűk anyaga keverék volt, melynek $\frac{4}{5}$ része réz, és $\frac{1}{5}$ része horganyból állott. A csontvázmaradványon pedig elég világosan fel lehete ismerni, hogy a halott fiatal, gyöngé alakú egyén lehetett, még pedig alig germán származású.

Mínthogy ilyféle karikák vagy gyűrűk csaknem egész Európában találatnak, aminthogy azok a régiségtárakban és nagyobb magán gyűjteményekben hihetőleg tetemesebb számmal léteznek ezeknek alakzata, czifrázata, főképp pedig súlyok egybe hasonlítása által s az azokkal együtt talált egyéb

dolgok szemügyrevétele mellett a figyelmes buvár előtt igen tág mező nyílnék további kutatásra, és talán egészen új világot is lehetne deríteni azon történelőtti emberek ipar-, csere-, és pénzvviszonyaira, kik még ősapáink előtt talán épen azon tájat lakták, melyen jelenleg mi lakunk.

Erre ösztönözni, a fürkészeti buzgalmat felvillanyozni, egyedüli czélja a jelen értekezésnek; melynek, tekintetbe véve az idő rövidségét, az ezen tárgyra vonatkozó tudományos helyi-segédeszközök hiányát, s talán nem is egészen kielégítő tárgyavatottságomat, a netaláni hézagok, melyek ily tudományos első munkánál előfordulni szoknak, vajha engedékeny méltatásra számíthatnának.

Felvilágosítást ígérve, terjedelmesebb fejtegetésekbe is kész vagyok bocsátkozni.

A pénz, vagy érem.

Az „érem név az „ér“ (valet, *gilt*) igétől származik, vagyis ama képességtől, melynélfogva minden a forgalomban előforduló tárgyak és munkálkodások értéktésére, valamint cserebeli üzletekre is érvényes. Pénz nélkül a jelen társadalmi forgalom úgy a mint van, egész terjedelmében, tökéletesen képzelhetlen; a régi pedig, sőt a kezdetbeli, azaz legelső kölcsönös viszony pénz nélkül csak is nehezen feltehető az emberek között.

A kincstárkezelők, bankárok, államok, leginkább fel tudják fogni a pénz fontosságát, de becsüli azt az állam minden tagja; és valóban, ki a pénzzel nem gondol, azt könnyelműleg pazarolja, annál csakhamar bekövetkezik az idő, a mikor saját vagyonában a pénz fontosságát alig fogja többé tanulmányozhatni. Pénz az államok ütere, kielégítő mennyiségben és rendesen beosztott forgással nemcsak hogy megalapítja, de fen is tartja az állam jóllétét. A pénz, tekintve saját felhasználhatóságát, legértéktelemebb; tekintve ellenben a keresetre alkalmas voltát, a legdrágább tárgy. Vallás, erény, erkölcs, elmetehetség, egészség után, ha ügyesen használtatik, talán pénz a legbecsesebb; ez minden szükséges, nemes és nemtelen czélra eszköz: vajha csak is eszköz maradna örökké, és czéllá soha ne válnék!

Különféle népeknél, különböző időkben egészen különböző tárgyak képviselték a pénzt. Állatok, nyers bőrök, só, rabszolgák, nyers és feldolgozott érczek, kákaóbab, gyapotszövetek, dohány, tökehal, cukor, üveg, kagylók, fegyverek, szeszes italok, éremjegyü papiros és egyéb tárgyak helyettesíték, valamint helyettesítik mai nap is a pénzt, még pedig annál czélszerűbben és érvényesebben, minél szilárdabb és szabályozottabb alapokon nyugszik az illető állam.

Hogy pénz már az első történelmi korszakban, bármily alakban, de szabályozott közös értékrendszerrel, forgalomban volt, kitetszik onnan is, mert különben a phoenikiek, Tyrus, Sidon, Karthágónak csaknem az egész akkor ismeretes földrészen üzött kereskedését, a trójai hadjáratot, Salamon templomépítését stb. lehetetlen volna csak el is gondolni.

Azonban, hogy azon időpont között, a midón egy közös átalános cserekiegyenlítési eszköz szükséggé kezdett válni, és a között, melyben már rendes, írással ellátott pénz használtott, igen hosszú időköz folyhatott le, bebizonyítja többek közt például már az I. táblán 1. szám alatt itt felhozott, egyoldalúlag vert Sybarisz városbeli ezüst érem is.

Ezen várost, mely Lukania tartományban, a tarenti öböl-nél feküdt, a krotónok már 510 évvel Kr. sz. előtt, tehát időszámlálásunk előtt már 2368 évvel feldúlták. Minthogy pedig épen fel nem tehető, hogy a felhozott érmet a város feldúlása évében verték volna, azért annak korát átlagos számítással bizton 2400 évre lehet tenni.

Az ösárja szokás nyomán a VM mint \approx V helyett jobbról balra olvasandó jegyek, továbbá maga az egész stíl, mely bár nem hibátlan, de mindenesetre tömeges (massiv), elvitáztatlanúl oda mutat, hogy azon őseredeti állapottól, melyben az első cserekiegyenlítési eszköz vétetett igénybe, egész azon időig, melyben az imént felhozott érem került forgalomba, több század, talán egy évezrednél is hosszabb időköz múlt el, és hogy ezen közbeneső korszakon át más, még kevésbbé tökéletes csereeszközök használtattak. Mert a művelődés épen úgy mint a természet, nem ismer nagy szökéseket, hanem lassan, fokokként halad, miről a fegyverek, órák, nyomdászat, hajók, általában a művészet és ipar kifejlődése tanúskodnak.

Az őskor.

Az őskornak hozzánk jutott maradványai nem egyebek, mint érzéki kapcsai a jelennek a múlttal. Egykorú tanúi ezek ama tényokoknak, melyek azokat létre hozták, a személyeknek és tetteknek, miket jelképeznek, és a műfejlődési ügyességnek, melylyel előállítottak.

Minél jobb állapotban maradtak meg, minél világosabb jeleket tartalmaznak azon kor erkölcei, szokásai, jelmeze vagy írásáról; annál értékesebbek reánk nézve, mert az érzéki felfogásnak és összeegyeztetésnek meganuyi támpontjául szolgálnak.

Az őskorra való visszapillantás, és a végetlen világtérbe vetett szemlélődés abban egyeznek meg, hogy minél messzebbre terjed szemlélődésünk ebben, annál gyérebül fehérlő ködalakzatok tűnnek előnkbe; az őskort illetőleg szinte minél messzebb hat a gondolkodó ész a föld- és lakóinak őseredeti kifejlődési korszakába, állapotába, annál vastagabb, annál áthathatatlanabb köd fogja az elméledőt körül, melyen át az elhúnyt életből csak foszlánymaradványok, többnyire érthetlen nyelven, beszélnek hozzánk.

Hogy földünk őseredeti állapotáról némileg világos fogalommal birhassunk, a földtanászok több, néha nem érdektelen kényállítmányt (hypothesis) iparkodtak érvényre emelni.

Ha nekik azon állítás többek közt megengedettik, hogy naprendszerünk kezdetben több százmillió mérföldnyi térfogatú gőztele volt, mely a bolygókat centrifugalis forgás és sűrűdés által elkülönzé, a földet külső hűlés és többszöri belső tüzes áttörések által, a tengereket az övedző gőzkör ülepedése által, a léget pedig a gőzök feloszlása következtében képezte; ha ők azt állítják, hogy a föld négy, öt, sőt többszörös átalakuláson mert keresztül, míg a jelen állapotba jutott: úgy hiszem, nekünk régiségbuvároknak szinte meg lesz engedve, hogy az emberiség első törekvéseiről egy általános forgalmi eszköz behozatala iránt némely észrevételeket a képzelet segítsége mellett, mely nekünk régiségbuvároknak ugyan

sokkal veszélyesebb, mint a költőknek és művészeknek, azonban mindamellett épen annyira szükséges, felállíthassunk.

A természetbuvároknak támaszpontul szolgálnak: kövek, földek, kövületek, vízi és földi állatok, fák, növények, melyek, tekintve évezredek előtti lételőket, részint ugyanazon, részint elváltozott alakban fordulnak elő.

A régiségbuvárok romokból, egyes kőalakítmányokból (Steingebilden), ércz és edénymaradványokból csak sejtelmileg vonhatnak némi következtetést az emberiségnek történet-előtti állapotára. Általános összehasonlításra pedig legfölsőbb is megközelítőleg csak azon vadász- és pásztornépek eredeti természetes állapotát fogadhatják el, melyek törzsekre szakadva Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália belsejében, elszigetelve minden mívelt nemzetteli legcsekélyebb érintkezéstől tányáznak.

Ezek, őselődeink módjára az ékszert és drágaságot szinte becsülik mindenek felett.

Enyhe égalj, termékeny föld, partkörnyék, vagy tengervidék évezredek előtt szinte vonzerővel bírhattak arra, hogy ott az emberek állandó telephelyet keressenek; ilyen helyeken a test szükségzeit legkönnyebben ki lehetett elégíteni, mi ha teljesült, csak azután ébredhetett fel a kényelem, a test és lakhely felélesztése iránti vágy és ragaszkodás.

Azonban némely népnek, alig hogy ennyire előhaladt, már is önvédelemre kellett készülnie, bár az reá nézve kelletlen foglalkozás volt, mint hogy más nem oly kedvező helyzetben levő népek mindent elkövettek, hogy amant onnan elűzzék, kényelmes telepeit és ingóságait elfoglalják; s így alkalmasint már évezredek előtt folyt az első embervér rablás- és birvágypól. Talán csak is az ezekkel összekötött veszélyek és fájdalmas tapasztalások bírhatták reá a távolabb lakó néptörzseket, hogy felesleges vagyonuk becserélése által békés úton szerezzék meg a nélkülözött szükségleteket, valamint, hogy az élet kellemeit is élvezzék; és itt látható, miként ment légyen az emberiség későbbi kifejlődés mellett át a

Csereüzletre.

Ezt talán szabad lesz az emberi nemzettel egykorúvá tenni. Első és legjelesebb tárgyát a csereüzletnek aligha szelíd házi-állatok nem tették, miután ezeket saját mozgási képességöknél fogva legkönnyebben lehetett helyről helyre szállítani, s e mellett a két legfőbb szükségletet, a tápszert és ruházatot pótolták.

Így Józsva utolsó könyvében a 32. versben ez áll: „A mit Jákob száz bárányon vásárolt vala.“ Így Homér Iliása XXIII. 702. verse szerint egy barnaréz háromlábát 12 ökrön, és ugyanazon műnek VII. 472. verse nyomán egy munkához értő nőt 4 ökrön lehetett becsereálni. Ugyanannak Odysseája szerint Laertes egy kiskorú leányt 20 ökrön vásárolt meg. *Ovid Fastorum* L. 279. v. ezt írja :

Caetera luxuriae nondum instrumenta vigebant.
Aut pecus, aut latam dives habebat humum,
Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.

Egyéb fényüzési tárgyak még nem voltak szokásban. A gazdagnak volt marhája és terjedelmes földje. Innét származott nálunk is a „gazdag“ elnevezés; így a pénz a baromtól (t. i. pecunia a „pecus“tól) származott.

Varro R. Rust. II. I. ezt mondja: „Et quod aes antiquissimum, quod est flatum, pecore est notatum.“ És hogy a *legrébb öntött pénzen állat volt látható.*

Ezen, marhák közvetítésével üzött cserekereskedés, mely kiszámíthatatlan hosszú ideig tartott, oly annyira szokássá vált az embereknél, hogy midőn talán évezredek lefolyása után bizonyos szabályozott pénznem behozatala iránt az első kísérleteket tették, ezen új csereeszköznek némi hitelszerűség kölcsönzése tekintetéből szükségesnek találták, ezekre szinte állatokat verni.

Többek közt *Plinius XVIII.* 3. ezt írja: „*Servius rex, ovium, bovomque effigie primus aes signavit.*“

Servius király volt tehát az első, ki juh- és ökörábrával veretett pénzt.

Így találjuk Nagy-Görögország és Sicilia ösgörög gyarmatainál, így Sybarisban, így magát az óriási műszerkezetű templomairól híres Paestumot. — De Capua, Arpi, Heraclea Possidonia, Pandosia, Neapel, Thurium, Aluntium, Catanea

Enna, Gela, Macella, Messina, Panormus, Syracusa, Tauromenium ökröket és bikákat használtak.

Panormus Siciliában, Perinthus Tráciában, Hephaestus Samothráciában, továbbá a thráciai szigetek között Halonnesusban, thessaliai Issa, illyriai Cranium, és cephaloniai Same szigeten, valamint Ióniának Clazomene, Syriának Antiochia városai kost vertek pénzeikre.

Szerzőnek is van birtokában egy arany gyűrű, mely szerkezeténél fogva mindenesetre a legrégibb történelmi korszakba tartozik, ennek gömbölyded lapján egy nagy kos van oly műszerkezettel bevésve, milyen a sybarisi érmeken látható.

Mínthogy azonban a cseremaráhának elhajtása járatlan meredek hegyeken, folyókon vagy tengereken nem csekély nehézségekkel volt összekapcsolva, de nem is volt talán minden embernek épen marhára szüksége; továbbá, mivel élelmi szerek, fegyverek, egyéb eszközök és szerszámok, sőt drága ékességek is inkább és inkább kezdtek vágyaik tárgyaivá válni; általában, mivel egyiknek fölöslege nem volt kizárólagos szükségesség a másakra nézve: ezen az úton lassan-lassan kényszerültek oly csereeszközök előteremtéséről gondolkodni, melyekért azt, mit a szokásos állatbecserelés által egy helyen nem, egy más helyen, sőt minden kereskedelmi állomáson meg lehetett szerezni.

És erre az érczetek találták legalkalmasabbaknak, mint-hogy a romlásnak ép oly kevésbé vannak alávetve, mint a kövek, és e mellett még fegyverekre, szerszámokra, ékesség és házi eszközökre is használhatók.

Ennélfogva már a legrégibb képes és történelmi adatokban találjuk rajzait és felemlítéseit a

Karikapénzeknek.

Különféle alakú, nagyságú, s mint alább fogjuk látni, sok esetben haladó súlyú (progressiven Gewichts) arany, ezüst és barnaércz karikákat találnak mai napig Irland posványáiban, Magyar-, Erdélyországban és bizonyosan Hollandban, Belgiumban, Francia-, Spanyol-, valamint Németországban is.

Ilynemü karikák „Manilla“ nevezet alatt Guineában, Senaar, Benin és Malabár vidékein maiglan is pénzüil használtatnak.

Ezeket mint gyűrűket, karpereczeket vagy fogantyúkat sorozzák a régiségtárakba; sőt a legújabb útijegyzetek szerint Bengáliában, az ind lázadás főtűzhelyén, még ma is hordanak a nők orraikban sárgaréz karikákat, karjaikon a kézfejtől egész a könyökhajlásig fényes ércpereczeket, a bokacsonton pedig vastag, abroncsszerű ékességet szinte azon ércből.

Már Mózsés első könyvében, mely történelmi tekintetben mindenesetre bír oly érvénynyel, mint bármely őshagyomány, G. 24. 23. olvasható hogy Ábrahám szolgája Mesopotámiában Rebekának egy drachmányi arany orrkarikát és két, húsz drachmányi arany karpereczet adott.

Szerinte Abimelech Ábrahámnak ezer mértéknyi ezüstöt adott. Mózs. Gen. 20. 16. — Továbbá Józsefet testvérei 20 mértéknyi ezüstről adták el, Gen. 37. 28. — Szinte Gen. 24. 17. vers azt írja, hogy azon ember két fülbevalót mutatott fel előtte, mely egy drachmányi, és két karpereczet, mely 20 drachmányi volt.

Meg kell itt jegyezni, miszerint a nehézség után mért orrkarikák és karpereczek, melyek Mesopotámiában Rebekának ajándékoztattak, oda mutatnak, hogy ezen első időkben ott is ily karikapénzek körözhetek. De még a Mózsés előtti időkből is birunk képes mutatványokat, melyek a karikapénzek lételet és használatát tanusítják. Így Bruksch Henriknél*) olvasható: Pherinek, az eleithyai nomarchának sírja kitünő az aegyptusiak házi életéből meritett ábrákban, melyek korának nagy gazdagságát tanusítják. Igen elmésen ábrázoltatik itt a földmives és pásztorembernek, kertésznek és halásznak, valamint madarásznak foglalkozása; amott a rakott éléskamrák, melyeknek gazdagságát egész tüzetességgel jegyzőkönyvük fel; emitt még a kincstári épület is látható, melyben ezen aranykarikákat mérlegelik; amott pedig a házigazdaság egész a konyháig tűnik előnkbe, és mindez képjel-felirattal ér-

*) Reisebericht aus Aegypten in den J. 1853, 1854. Leipz. 1855.

telnezeve. Ezen síremlék az El kab-bal átellenében fekvők egyike, és XVIII-dik, sőt még régibb dynastiák korából való.

De mint a *Lepsius* által közzétett utazási tudósítások után látszik, a *Pháraók* előbbi sírjaikon is előjő, miképen készítették, mérettek vagy osztogattattak edényekből a felállított harcosok között zsold fejében hasonló karikapénzek.

Julius Caesar, miután Britanniában háborút viselt, az ottani lakókról azt írja (B. G. V. 12.) Utuntur autem numo aereo, aut annulis ferreis ad certum pondus examinatis pro numo.“

Az ős karikapénzek, és azok osztályozása.

Az ős karikapénzek két főosztályra oszlnak. Fizetésre használt vagyis oly karikapénzekre, melyek alakjukra, és szerkezetükre nézve sem mint fül, orr, nyak, kar, kéz, ujj- vagy lábperczek, sem mint fogantyúk vagy egyéb eszközök nem, de kizárólagosan csak mint pénzek használtattak. Ilyenek voltak a hosszúkás öntetű, s a redőzött oldalon (gerifften Rückseiten) karikajegygyel ellátott barnaréz rudak, az ős sabinusok legrégebb pénzei; és *Passeri* I. k. 154. és 204. l. joggal hiszi ezen pénzjegyeket súly- és értékjegyeknek.

Vajjon az általunk pénz gyanánt használt számtalan gömbölyű, lapos, többnyire csak kevésé domború pénzdarabokat különféle ércből mondhatná-e évezredek után is a régiségbuvár egyebeknek, mint hogy egykor pénzek voltak, kivált, ha egymásodik vizözön minden, csak papirosra jegyzett történelmi emlékeinket elmosandotta volna?

Tekintve az érczet, melyből a karikák készültek, elosztatnak arany, ezüst, barnaércz pénzekre. Ez utóbbiak többnyire vegyes ércből (Bronce) vannak öntve, és csak kevés tiszta rézből vagy horgrézből (Messing).

A fizetésre használt karikapénzek.

Ezek többnyire egészen gömbölyű, a két végen azonban vékonyúlva szorosán összekanyaruló két szarvat mutatnak. Csak kevés volt félgömbölyű és kissé nagyobb szarvnyílással ellátva. Egy némelyik négy élű lévén, már ezért is alkalmatlan lehetett a hordozásra.

Csaknem valamennyi ily karika tömör, itt-ott találkozik egészen vagy félig üres, ritka van, mely egészen lapos, s ezek is kiválólág barnaérczből valók.

Többnyire ki vannak czifrázva majd vízszintes, majd függőleges, majd rézsuttos vonalokkal; ezen átszelt vonalczifrázatok csak is a két részre oszlott félobonos (félunciás) daraboknál, hihetőleg a phoeniciaiak későbbi készítményeinél vannak kis kettős körvonalak által félbeszakítva.

E fővonások előrebocsátása után, melyek birtokomban levő, s fizetésre használt efféle pénzekről vétettek, azoknak leírását adom a nehézség meghatározásával egyetemben oly figyelemzetéssel, miszerint azoknak súlyát az ósrómai, vagyis jelenleg gyógyszerészeti mérték szerint számítom, tehát egy fontot (*as*) 12 obonra (uncia), egy obont két félobonra (egy lat) vagy nyolcz nehezékre, vagy 480 szemerre (*granum*), tehát egy fontot 5760 szemerre.

Arany érmek.

	Szemer
1. Sima, kis gombbal ékesített, fizetésre használt karika	88
2. Sima szarvacska, milyenek az ezüst- és barnaérczből valók.	
I. tábla 2. sz. arany. 3. sz. ezüst, 4. sz. ércz	27

Ezüst érmek.

Itt mindenek előtt azon nevezetes darabot fogjuk látni, mely már egyedül is elégséges arra, hogy a *Betham*-féle, először felállított elméletet, melyet *Donop* és *Grotendorf*, és talán az ezen értekezésben is eddig felhozott adatok szinte szélesbítettek, a sejtelmek köréből kiemelni.

Ezen éremdarab nem csupán a képzeletnek szolgál tárggyúl, hanem az elméletet, a mérlegnek, az igazság eme leg-hívebb szolgáljának segédkezése mellett, emeli bizonyosságra, pozitív tudományra.

Bár finom ezüsből való, mégis vannak rajta nyomai az élenyülésnek (*Oxydation*). Ezen éremdarab 18 év előtt a debreczeni vásárról Pestre térő kereskedők útján birtokomba jutván, okúl szolgált arra, hogy azon számos karikákat, melyek óbarnaércz-(antikbronze) gyűjteményben találtaknak, vizsga

figyelemre véve osztályozzam, további gyűjtés által szaporít-sam, valamint hogy a jelen értekezést szerkeszszem.

Mínthogy a karikapénzek a legváltozatosabb alak és különbözőbb nehézség szerint készítvék, azoknak értékét, azaz nehézségét, a mi pénzeink módjára szemmérték szerint meghatározni lehetetlen volt. Minduntalan mérleget kellett elővenni, mi nem csak hogy alkalmatlan, de idővesztegetés is volt.

Hogy e bajon segítve legyen, a phoeniciaiak, az őskor-nak ezen angolai, azon gyakorlati eszmére jöttek, hogy a fizetésre használt karikákat megbélyegezzék, mint ezt a görög szónokok (*Aldi Manutii* Rhetores XIII. Graeci 180. lapon Reisk Orat. Graec. VIII. kötet 75. lapon), *Michaelis* fordítása szerint a következőkben bizonyítják: „Numismata vero nonne Phoenices invenerunt, ex barbaris sapientissimi illi, et prudentissimi? E massa enim aequalem mensuram distribuerunt, primique characterem addiderunt ponderi, ex quo, quid plus, minusque esset, intelligeretur.“

„A pénzt pedig nemde a phoeniciaiak találták fel, a barbarok között a legokosabbak és legeszélyesebbek? Ők az anyagot egyenlő mérték szerint osztották el, és elsők voltak, kik értékjelet adtak a nehézségnek, mely szerint meg lehetett tudni, melyik súlyosabb, melyik nem?“

Ez előttünk levő bélyegzett ezüst karikapéNZ tehát, melynek szélein két kis körkörös, közepén pedig három hasonló kettős-körvonal látható, igen hihetőleg egy phoeniciai, fizetésre használt, éremdarab, mely a hébermértékkel egészen egybevágólag épen 5 sekkelt, tehát az aegineai mérleg szerint 5 didrachmát, $1\frac{1}{4}$ obont, vagyis feltéve hogy a használat következőkben 11 szemert vesztett, az I-ső tábla 5. száma alatt még mindig 589 szemert nyom, épen annyit, a mennyit a Rebekának nászajándékul adott egyes aranykarika nyomhatott. De ezen nagyértékű maradványban hihetőleg is az első lépést látjuk magunk előtt, melyet az emberiség egy szabályozott pénzrendszer felállítása felé tett.

Az I. táblán 6. sz. alatt lerajzolt ezüst darikus pénz szinte gyűjteményemből való. Ez is olyan két kis körkörös körvonallal van bélyegezve, mint a fentebbi, de mivel ez csak egy

nehézeteket nyom, tehát már a fentebbi karikapénzeknek hasonló értékjegyeivel összeegyeztetve épen félannyi nehézségű; s így igen könnyű azon gondolatra jöni, hogy ama messze őskorban, melyben azon karikapézn készült, az ezüstpézn értéke 100 percenttel kevesebb volt, mint akkor, mikor ezen darikus darab megbélyegeztetett, és hogy az emberek szaporodása, valamint a kereskedelem terjeszkedése nem tartott arányt az ezüst szaporodásával; mi ezen állítást, valahányszor a középkori pénz- és értékviszonyokra visszapihlantunk, igazolva találjuk.

Előrebocsátván észrevételünket ezen karikapézn felett, mely hasonló pénznemek vizsgálásánál mint segéd tudomány motívumúl, támaszpontúl, bizonyítékúl szolgálhat, átmegyünk számos egyéb pénzek leírására:

2. Üres, mindkét végén harangmódra terjeszkedő, s ugyanott vízszintes vonalokkal ékesített pénzdarab, nyom	Szemer. 360
3. Gömbölyű, síma középen eltört, mely a használat következtében bizonyára 10 szemert veszített; s mivel még most is 270 szemer nehézségű, tehát a 2. sz. alatti darab nehézségének két harmadát teszi. I. tábla 7. szám	270
4. Teljes, síma, egyik végén vastagabb	240
5. Ehhez hasonló, azonban a végeken egyenlőn vékonyúlva, tetemesebb élenyülés nyomaival, a 2. sz. alattinak épen fele nehézségével. I. táblán 8. sz. alatt	180
6. Síma, egyarányos gömbölyűséggel	86
7. A 4. sz. alattihoz hasonlólag látszanak rajta az élenyülés maradványi	84
8. Négyélű, miért is ókszerül közvetlenül alkalmatlan. I. t. 9. szám	74
9. Hasonnemű; ez a 4. sz. alattinak negyed, az 5. sz. alattinak harmad részét teszi	60
10. Kisebb mértékű, de egyébként egészen az 5. sz. alattihoz hasonló	47
11. Egyik végén kissé megtörött, jelenleg a 7. sz. alattinak felét teszi	42
12. Az 5. sz. alattihoz hasonló, melynek hatod, továbbá a 2. sz. alattinak tizenketted részét, a 9. sz. alattinak pedig felét teszi	30
13. Síma, egyenlő gömbölyűségű; a 2. sz. alattinak tizennyolczad, a 4. sz. alattinak tizenketted, az 5. sz. alattinak kilenczed, a 9. sz. alattinak harmad, a 12. sz. alattinak két harmadrészét teszi. I. tábla 10. sz.	20

Ezen viszonylagos nehézségi arányokat az ezüstben koránsem lehet a véletlennek tulajdonítani; ezek a mérleg segédelmével nyilván tanúskodnak a felől, hogy a hasonneműekben, melyek alakjoknál fogva ékszerűl nem használtathattak, oly tárgyakat szemlélünk magunk előtt, melyek aránylagos nehézségi rendszer mellett tétetvén forgalomba, mint üzletbeli kiegyenlítő eszközök, azaz *pénzek* használtattak.

Fizetésre használt barnaérez karikapénzek.

Gyűjteményemben ötvennél több ilyenmü karikapénz találtatván, tökéletesen elég arra, hogy ezeknek összehasonlítása által következtetéseket vonhassunk.

Ezek nehézségének szemerleges meghatározásánál épen nem szükséges csekélyebb különbséget figyelembe venni, még pedig már azért sem, mivel egyrészt a reájok tapadott föld és rozsdá, másrészt pedig a több évezredes használat vagy megsértések nagyobb-kisebb nehézségkülönbözést idéztek elő. Ezen pénz nemek a következők:

1. Egészen üres, szétnyíló, fizetésre használt darab, oldalagos és függőleges vonásokkal czifrázva; kisebb töredezősek következtében mindkét végén nehézségi vesztesége könnyen tehető 150 szemerre, zöld rozsdázattal. Ez elvitázhatlanul egy tíz obonos nehézségü dextans, mely jelenleg 151 szemernyi veszteséggel is 4800 szemer helyett nyom (l. I. t. 11. sz.)	Szemer 4649
2. Egészen tömör, még gyengén látható czifrázattal. Száz-hús szemer hiány, melyet részint használat, részint letűtődés által veszíthetett, 8 obon. Sárgarézből van	3720
3. Gömbölyüre összehajtott, mindkét végén gombocskákkal ellátott darab, czifrázat nélkül	3600
4. Amahhoz hasonló, két végén még homályosan látható czifrázattal	3470
5. Rendes vízszintes és függőleges vonalokkal czifrázva, sötétzöld rozsdázattal, csak $\frac{5}{8}$ obonnal több mint egy semis	3180
6. Igen elálló szélekkel, látható elhasználás következtében könnyen 60 szemerrel kevesebb; ez elvitázhatlanul egy semis	2760
7. Csaknem négyélü sok föld és rozsdá tapadással	2590
8. Az előbbihez hasonló, de kevésbé rozsdásodott, alig 60 szemerrel nehezebb egy quincunxnál	2460
9. Összenyomott, egészen horonyos, a függőleges vonalok	

között 6 ágszerű czifrázattal, egészen szép zöld rozsdázattal	Szemer. 2280
10. Gömbölyű, végein gombocskákkal, homályos rozsdázattal	2205
11. Gömbölyű, a végein helylyel helylyel erős élenyüléssel	2160
12. Zárt egybehajlású, egészen horonyos, erős élenyüléssel	2148
13. Gömbölyű, szép rozsdázattal, még homályosan kivehető függőleges és rézsuttos vonalokkal, a tolesvai találmányból	2110
14. Részleg horonyos, sárgarézből	2100
15. Félgömbölyű, igen szétnyíló, egyenes és rézsuttos vonalokkal, a reáillesztett tollszerű vízszintes vonalakkal, szép rozsdázatú	1765
16. Egészen amahhoz hasonló, csak hogy 70 szemerrel könnyebb nehézségű. I. táb. 18. sz.	1695
17. Félüres, szorosan zárt hajlású, az egykori czifraság némi nyomaival	1635
18. Gömbölyű, levagdalt végekkel	1620
19. Ugyanolyan	1515
20. Gömbölyű, erős élenyüléssel	1470
21. Horonyos, zöld rozsdázattal	1455
22. Zöld rozsdázatú négy, csaknem a végekig vonuló vízszintes vonallal, a 6-ik szám alattinak majd fele. I. táb. 17. sz.	1395
23. Horonyos, zöld rozsdázatú, egyik végén letörött, de a töredék rajta van	1380
24. Gömbölyű, helylyel-közzel kiczifrázva, igen erős zöld rozsdázattal	1375
25. Félgömbölyű, végein gombocskákkal és művészi czifrazatokkal, zöld rozsdázattal	1340
26. Mindkét oldalán lapos, czifrazat nélkül	1320
27. Félíg üres, horpadt, félköralakú és függőleges czifrazatokkal	1275
28. Hasonló, de csekélyebb nehézségű	1245
29. Félgömbölyű, végein gombokkal ellátva	1260
30. Erősen horonyos, erős élenyüléssel, gömbölyű, szűk pénzkarika	960
31. Széles, félgömbölyű, egykor kiczifrázva, de a rozsdahelylyel-közzel több mély vonalat rágott rajta, a 15. sz. alattinak fele	870
32. Félgömbölyű, vízszintes lapokon hasonszerű czifraságokkal, végén gombocskákkal. I. tábla 12. szám	820
33. Szép sötétzöld rozsdázattal, függőleges és rézsuttos czifrázattal, a tolesvai találmányból. II. tábla 30. sz.	750
34. Szinte olyan, csak hogy oldalán laposabb	730
35. Alakjára nézve egészen amazokhoz hasonló, de néhány vonás is van rajta, a 33. sz. alattinak fele	670

	Szemer.
36. Minden czifrázat nélkül, oldalán egészen lapos	610
37. Négyélű, minden czifrázat nélkül	525
38. Gömbölyű, széles körtalappal (breit gestellt), széles elhajlással	525
39. Félgömbölyű, czifraságokkal, végein gombocskákkal	480
40. Négyélű, minden czifrázat nélkül, földdel erősen betapadva, a 34. sz. alattinak fele	360
41. Befelé laposulóbb, le nem tört egyik végén gombocskával	306
42. Gömbölyű, minden czifrázat nélkül, földdel erősen betapadva. I. táb. 14. sz.	240
43. Amahoz hasonló nehézségű, azonban zárt gömbölyűségű	240
44. Félgömbölyű, szétnyíló, erősen betapadva	240
45. 46. Ezek mindegyike tizenhét körkörös kettős-körvonallal, függőleges és rézsuttos vonalokkal van kiczifrázva és úgy alakítva, hogy a kettőt összetéve egy egész karikapénzt képeznek, mint az az I. táblán 15. 16. sz. alatt látható; hihetőleg phoeniciai váltópénz lehetett. Mindkettő különkülön egyenként a 39. sz. alattinak felét nyomja	240
47. A fentebbiekhez hasonló, azonban az egyik végén rövidített, nyom	198
48. Pontokkal czifrázott	160
49. Gömbölyű, síma	140
50. Mint a 45. 46. szám alattiak, azonban ez azok egyikének csak fele nehézségével bír, és igazolja azon véleményt, hogy váltópénz lehetett	120
51. Négyélű, kis darab, az előbbinek fele. I. t. 19. sz.	60
52. Gömbölyű, kis darab, az előbbinek épen felét nyomja	30
53. Félis szétnyíló, gömbölyű szarvaeska, mint az arany és ezüst érmek. I. t. 20.; sz; a 39. sz. alattinak 24-ed, a 44. sz. alattinak 12-ed, a 48. sz. alattinak 8-ad, az 50. sz. alattinak két harmadrészt teszi, ily rendes haladó súfярány mellett ez lehetett a legkisebb barnaérez váltópénz	20

Az imént felhozott 50 darabon fölül álló sorjegyzékben alkalmunk van látni 4649 szemertől lefelé egész 20 szemer nehézségig részleg arányos fokozatban fogyatékos karikapénzeket; ezen sorjegyzékben:

A 9. sz. alatti darab 2280 szemer nehézséggel csaknem felét teszi az 1. sz. alattinak, mely 4649 szemer.

A 15. sz. alatti 1755 szemernyi pedig igen csekély hiánnyal áll a 3. sz. alatt levő 3600 szemer nehézségű darab feléhez.

A 23. sz. alatti 1380 szemer nehézségű épen fele a 6. sz. alatt levő 2760 szemernyi darabnak.

A 27. sz. alatti 1245 szemerrel csaknem fele a 8. számú 2460 szemernek.

A 34. sz. alatti 730 szemer a 20. sz. alatt levő 1470 szemernyi darabnak teszi közel felét.

A 39. sz. alatti 480 szemer nehézségű épen fele a 30. számmal jegyzett 960 szemernyi darabnak.

A 42. 43. 44. számú darabok mindegyike 240 szemer nehézséggel épen félobont tevén, a 39. számú 480 szemernyi, vagyis egy egész obon nehézségű darabnak egy-egy felét teszik.

Az 50. számú 120 szemeres darab épen fele a 42. 43. 44. számúnaknak.

Az 51. számú 60 szemeres ismét fele az 50. számú 120 szemer nehézségűnek. Végre

Az 53. számú 20 szemeres épen egyharmada az 51. számú 60 szemernyi nehéz darabnak.

Ezeknél is épen akként tűnik fel a súlybeli viszony, mint az ezüst érmeknél, azon csekély különbséggel, hogy a nehezebbek, melyek nagyobb elhasználásnak voltak kitéve, egész 100 szemerig, a közép nehézségűek 30—50 szemerig, a kisebbek és legkisebbek pedig fél, harmad, negyed súlyarány-nehézségig épen nem mutatnak fogyatkozási, vagyis kopási különbséget.

Ezen fizetésre használt barnaérez karikapénzek nagy koráról tanúskodik az 1844. Tolcsván a világhírű Tokajhegyen, egy durva kölapokkal kirakott sírboltban fölfedezett, bírói vizsga szerint feljegyzett, és csaknem egészen értekező birtokába jutott találmány is.

Ezt értekező másutt (*Blätter für Literatur und Kunst* Bécs 1846. 76. sz.) így tárgyalta:

Magyar- és Erdélyországban az egykori népvándorlás tanyahelyein, a tatár és török pusztítás határvidékein, még mindig nagy számmal találhatunk régiségek, kivéve a magasabb művészeti készítményeket, melyek csak ritkán fordulnak elő. Ezen találmányok között a legrégebb korból legnagyobb részt érmeket látunk, többnyire római, barbár, néhány görög, sőt az emberiség legősibb pénzneméből is mindenféle érez karikapénzeket, ezek közt pedig két ezüst darabot, melyek mindegyike harmadfél obon nehézségű és öt kettes köralakú jellel van bélyegezve, ezek hihetőleg az elsők, melyek a reájok nyomott értékjel által *Betham* és *Grotefend* szép elméleteit bizonyosságra emelik, s ezeket értekező szerencsés vala még 1839. sajátjává tenni. Az erre vonatkozó

értekezés a Magyar Tudományos Akadémia „*Tudománytára*“ 1840-diki folyamában látható. Állanak pedig ezen régiségek fegyverzetek, lovaglószerszámok, ékszerek, házieszközök, ruházati darabok (fibulae); ritkábban edények, s a különféle népeknél tiszteletben állott házi istenek, vagyis bálványokból (penates). Azonban bármily nagy legyen is a találtak száma, mégis szórványos lelhelyeik, egyenkéntes lelhelyzetök, és azon körülmény következtében, melynél fogva valamint egy részről évezredek, úgy más részről különféle nemzetek és néptörzsek tízszeres számmal özönlenek össze egy-egy ilyen találmány keletkeztének korszakául, igen keveset lehet felölök bizonyossággal kifürkészni, s valószínűleg csak is azt lehet sejtteni, miszerint azon népek, voltak legyen bár keltek, pannoniak, dákok, jászok, vendek, quádok vagy egyebek, kik időszámlálásunk első századában, még a római betörés kora előtt, ezen messze terjedő vidékeken laktak, a művelődésnek már magasabb fokán állottak, mert hadszereik, valamint egyéb eszközeik is már általán véve barnaérczből voltak, még pedig itt-ott nem minden csín nélkül, sőt számos ezüst pénzeiken a makedóniai jelleg (typus) igen ügyesen volt utánozva. Annál nagyobb öröme szolgál tehát a régiségbuvárnak, ha egy helyen és egy időben nagy számmal talált különemű régiségek hirtokába juthat; mert így a különfélék összeegyeztetése által azoknak egykorú használata azon egy időben történt leásatásokból bebizonyodván, lehetségessé lesz egy megközelítő kortant azon messze időkre nézve is megállapítani, melyekről helyi történelmünk, sőt hagyományaink is még koránsem emlékeznek.

Ilyen az 1844. Tolcsván a világhírű Tokajhegyen *Úreges József* által tett találmány, mely csaknem egészen értekező birtokába jutott. Ezén találmány egy házaspárnak valószínűleg még évezredek előtt egész vagyonát tette, melyre az idő romboló hatalma még nem hatott és világot derít az előttünk akkor még név nélküli hon lakóinak műveltségi állapota, műtani ügyességére, az első honi műkészitményekre; ezen ország még akkoriban, mint alább látandjuk, nagy részben vizekkel volt elborítva, és csak későbbben ismerkedtek

meg vele a rómaiak Pannónia és Dákia elnevezés alatt; őselődeink által pedig amazok birtoklása után még fel észrevel választatott csak állandó lakhelyül. E találmány pedig a következő tárgyakból áll :

I. Női ékszerek.

a) 12 egész és több széttöredezett, felfűzhetőre átlyukasztott, $1\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ hüvelyk átmérőjű, különböző vastagságú, szabályszerűtlen alakzatú, borostyánkő-darab; a hosszan tartott elásatás következtében bekérgesedve.

b) 24 egész és több törött, kék és zöld, többnyire $\frac{1}{4}$ hüvelyk átmérőjű, a rendkívül hosszú elásatás következtén helyel-közzel igen evődött üvegyöngy, melyek egy szerencsés véletlen következtén a folytatólag leirandott ékszerrel oly szoros viszonyban állanak, hogy ezt, melyről eddig bizonyossággal mit sem tudtunk, egészen fölismertetik velünk.

c) 22 egész és több törött, tollszárszerű, ruganyos, vékony barnaérc sodronytekercs, némelyek 4, de legtöbbször csak $1\frac{1}{2}$ —2 hüvelyk hosszú. Ezen, csak ritkán előforduló képlemények meghatározása mindenkor sok dolgot adott a régiségbuvároknak; hogy ékszerül szolgáltak, az valószínűnek látszott, de hogy mi módon használtattak, itt volt Oedipusra szükség. Rendeltetésök azonban ezen találmány által már bizonyos; egyik tekercs t. i. élelyülésének és annak dacára, hogy ennek is, mint a többinek őseredetű kapcsolatából való elszabadítására erő használtatott, mégis a széles fűrtlyukú üvegyöngyben oly erősen megmaradt, hogy csak egyik vagy másikkal szétrongálásával lehetett volna szétválasztani. Ezen sodronytekercsek tehát, mindegyik végén gyöngyökbe beerősítve, ezekkel s több színes gyönggyel egyetemben csillogó nyakékességül használtattak. *II. t. 29. sz.*

d) 3 egész és 2 törött $2\frac{1}{4}$ hüvelyk hosszú, függőleges kapcsolattal, vízszintesen összeállított, ruganyos gümbölyű tekercs egy vonal vastagságú barnaérc sodronyból, melynek függőleges nyílásán valószínűleg a hajfonatokat vonták keresztül; a két vízszintes tekercset pedig mint fejékességet a halántékon viselték. *I. t. 21. sz.*

e) Egy, az alsó végén törött, még most is 4 hüvelyk hosszú hajtű, melynek $1\frac{1}{4}$ hüvelyknyi vastag lapos feje 3 körvonallal, közepén egy gombocskával és a szélén csipkés bojtózzal van kiczifrázva. *I. t. 22. sz.*

Ezen ékszerekből állhatott néhány évezred előtt egy nőnek egész piperéje.

Most azok következnek, melyek nagyobb mennyiségök-nél fogva oda mutatnak, hogy a férjek által is használtattak. Ilyenek :

f) 35 nagyobb, $1\frac{1}{4}$ — $\frac{6}{8}$ hüvelyknyi átmérőjű, homorú, gombszerű, két szélén a ruhára varratás végett átlukasztott barnaérez ékesség, melyek homorú oldalukkal kifelé viseltettek. *II. t. 23. sz.*

Ezekhez hasonló 235 közepszerű többnyire $\frac{6}{8}$ hüvelyknyi átmérővel. *II. t. 24. sz.*

Ismét 76 olyan kisebb $\frac{5}{8}$ — $\frac{7}{8}$ hüvelyk átmérővel. *II. t. 25. sz.*

48 legkisebb $\frac{3}{8}$ hüvelyk átmérővel. *II. t. 26. sz.*

Ezen 392 ékgomb, milyen alkalmasint több is lehetett, annyi helyet foglal, miszerint valóban el nem képzelhető, módon lehetett volna azokat mind egy ruha ékességeül használni, volt légyen ez bár oly terjedelmes, mint jelenleg bármely nőé.

g) 2 nagy, 1 hüvelyk és 4 kisebb, $\frac{2}{8}$ hüvelyk átmérőjű, öntött, idomtalan barnaérez gomb, öntött fülekkel.

II. Hadiszerek, pénz és házieszközök.

1) 16 $2\frac{1}{4}$ hosszú, az alsó végén $\frac{7}{8}$ hüvelyk átmérőjű, ugyanott szabályszerűtlen pontozattal három sorban kiczifrázva, mint valamely gyertyaoltó süveg hegyesen végződő, fára felszegezés tekintetéből mindkét oldalt átlukasztott gerelyvég, melyek a vitéznek aligha egész fegyverzetét nem képezték, ezekkel a bölényt és medvét is meszsziről egész bátorsággal megtámadta, és magát ellensége ellen védelmezte. *II. t. 27. sz.* Mind ezen tárgyak nagy mennyiségök mellett is oly egyformaságot mutatnak a készítésben, hogy nem lehet kételkedni, miszerint azok nagyban, gyárilag készültek.

2) 3 tölcserídomú barnaércz csövecske, melyek alsó vége mindkét félen tojásdad hegyességgel nyúlt ki. Ezek közül kettő $1\frac{5}{8}$ hüvelyk magas, alsó végén 1 hüvelyk széles; a harmadik csak $1\frac{1}{2}$ hüvelyk magas, alul $\frac{1}{2}$ hüvelyk széles. *II. t. 28. sz.* Ezen, néha $4\frac{1}{2}$ hüvelyk magasságban is előforduló tölcserídomú készületet eleinte hajlandó voltam a római siratónők könytölcserének tekinteni, azonban ezen sokkal ősebb találmány szerint hibásan, és most ismét a régi bizonytalanságban tapogatódzom azoknak rendeltetése felől.

3) Három barnaércz karikapéncz, világos tanújeleül ezen tárgyak régiségének. A legnagyobbik, hosszszabb használat következtében már némileg elkopott, $3\frac{1}{4}$ hüvelyk hosszú, $2\frac{3}{4}$ széles, $\frac{3}{4}$ vastag, most $16\frac{1}{2}$ lat, 3960 nehezék, használatása előtt azonban könnyen nyomhatott 18 latot. A középső 3 hüvelyk hosszú, $2\frac{1}{2}$ széles, $\frac{1}{2}$ vastag, jól megmaradt, a végeken, oldalakon és közepén részint egyenes, részint rézsuttos vonalakkal czifrázva; az 1. sz. alattinak fél eredeti súlyát, vagyis 9 latot nyom. A harmadik, legkisebb, szintén jól megmaradt, egyenlő vonalakkal van czifrázva, csak hogy $2\frac{1}{2}$ hüvelyk hosszú, $1\frac{1}{8}$ hüvelyk széles és $\frac{5}{12}$ vastag. Csak 3 lat nehézségű, tehát csodálatosan öszszevágó súlyarányban a fentebbi- nek egy harmadát, az elsőnek egy hatodát teszi. *II. t. 30. sz.* Szép, részint több rétegű patina fedi helylyel-közzel ezen gyárszerűleg készült karikapénzeket, melyek talán csereüzlet által meszszetávol külföldről hozatván, egész pénzösszegét teheték ezen családnak. A mi pedig vidékeinken, hol ércztárgyak rendszeren csak mint őskor ereklyéi találtnak, e találmánynak különös érdekességet nyújt, s a karikapénzekkel egyetemben történt elásatásánál fogva azt szinte a legtávolabbi előidőkhöz csatolja, valamint az akkori lakók iparfokozata felől mint valódi „honi“ készítmény, legkisebb kétséget sem hágy fen

4) Az ezen fentírt tárgyak társaságában talált $2\frac{3}{8}$ hüvelyk hosszú, $1\frac{6}{8}$ széles és $\frac{7}{8}$ vastag *kőbárd*, vagyis inkább egy mindkét oldalán valamely keményebb testhez dörzsölés által élesre köszörült szekerczealakú kovakő, mely igen valószínűleg az

évezredek előtt elhunyt tulajdonosnak sajátkezű készítménye volt. *II. t. 31. sz.*

Ezen együtt talált annyira különmemű tárgyak felvilágosítására nézve szabad legyen a régiségbuvárnak épen úgy, mint a költőnek és művésznek szükséges, de egyiknek sem annyira veszedelmes képzelmet segítségül hívni. Minthogy ezen találmány között a phoeniciaiak által a legkorábbi időben a világkereskedésbe hozott borostyánkő, szidoni üveggyöngy, sok száz, gyárszerűleg készített barnaérc tárgy, és a legrégebb karikapénzek a legdurvább emberi készítménnyel, egy idomtalan kőbárdal egykorú használatban állanak; de azon körülménynél fogva is, hogy ily kőbárdok Magyarországon csak kivételkép igen gyéren és koránsem annyiszor fordulnak elő, mint német, vagy egyéb vidékeken, némi valószínűséggel azt lehet következtetni, hogy valamennyi ékszer és barnaérc tárgy, a 16 gerelyhegy, ide értve a karikapénzeket is, csak csere által kerülhettek egykori tulajdonosok birtokába, és hogy csak is a kovabárd tekinthető akkori műveltségi fokozatukat tanusító ereklyének. E szerint tehát Pannónia azon korbéli lakói a műveltségnek körülbelül azon fokon állhattak, melyen jelenleg a Dél-tenger szigetlakói, vagy a középamerikaiak, kik az európaiakkal csak igen ritkán jönnek érintkezésbe. Amazok épen akként, mint ezek, az ékszertárgyakat becsülték mindenek felett, melyeket talán az erdélyi folyókból nyert aranyhomok, vagy izmos harcsoaik által zsákmányolt nyers bőrök-, vagy a nem meszsze eső hegyekre terjedő kőszó, s egyéb termények becserélése által szerezhettek.

Itt könnyen felnerülhet azon kérdés, mi útonmódon történhetett akkor a közlekedés ezen átláthatatlan mocsárok és öserdőkön által a többi nyugati világrésztől egészen elkülönzött, sőt vaspályák hiányában ma is még annyira járhatóan vidékeken, hogy Pesttől Debreczenig 35 földrajzi mérföldnyi távra késő ősszel vagy kora tavasszal nem ritkán 2—3 hét szükségeltetik az áruszállításra; mi útonmódon lehetett csereüzletet folytatni? E tekintetben feleletül szolgálhat, hogy azon idők, melyekből ezen talált tárgyak származnak, földünk előzőnléséhez, valamint ezen vízözönletnek utó-

lagos, kétségkívül évezredekig tartott hatásához évezredekkel állnak közelebb, mint napjainkban. És hogy a mostani beföldek száraz felszíne sem viselte koránsem azon alakot, melyet most. Így azon helyen, hol jelenleg 100 mérföldnyi meszsze- ségre még színe sem látszik a tengernek, azon időben egykét itt-ott elszórt szigeten kívül az egész vidék ezer négyszögmér- föld térfogatú köztengerekkel volt borítva, és a tokaji hegy, va- lamint a magyar- s erdélyországi Kárpátok csak partvidékek lehettek. A terjedelmes alsó-ausztriai síkság, a Lajthahegyek, meszes havasok és Duna között egy 11—12 óra széles, és 15—16 óra hosszú medenczét képezett. Egy más ily medencze a Tarhegy (Kahlenberg) és Thájahegytől körülveve kelet felé egészen Magyarországra, Komárom és Esztergam vidékére nyúlt be szinte 20—24 mérföldig. S e két tengermedenczével összeköttetésben állt a felső vagy kisebb magyar tengerme- dencze, mely nyugatról a Lajthahegyektől, keletről a vértesi és budai hegyektől, éjszokról a Kárpátok végágazataitól hatá- rolván a Fertő tavat mai napig is hátrahagyván, dél felé egész Stájer- és Horvátországig, keletnyugati irányban 15 - 20 mfl d hosszúságra, és 24 mfl d szélességre terjedt; továbbá az alsó, vagy a nagy magyar tengermedencze, mely éjszokról és éjszak- keletről az erdélyiek, délről és délnyugatról a'dinári hava- sok, nyugatról a Stájerhonból Magyarországra nyomuló me- szes havasok által öveztetett. Ennek átmérője a Mátrától az Alduna melletti Új-Palánkáig 40, Vácztól Fejértemplomig 50, Nagy-Szóllóstól a Murának a Drávába folyásig 66 földrajzi mérföld; térfogata tehát 3000 négyszögü mérföldnél nagyobb volt. E nagy köztengernek mai napig is fennvannak nyomai a 10 mfl d hosszú, 2 mfl d széles Balaton tavában, a velencei, palicsi tavakban, továbbá a hortobágyi és alibunári mocsá- rokban, nem különben a 100 négyszögü mérföldnél terjedel- mesb tiszai kiöntésekben. Ha tehát ezen tenger, mi igen való- színü, a felső magyar tengerrel, és ez által az ausztriai és bajor vizekkel kapcsolatban állt: épen nem hihetetlen, hogy ezek által ismét a rajnavidéki, és az akkor egész Németalföl- det nagyobb részben borított tengerekkel függött össze, s így Magyarország keleti része a balti és német tengerekkel vízi összeköttetésben állt; tehát annak egykori lakói, ha magokat

a szükségességgel a Feketetenger felől el nem láthatták, ezen vízi úton az ottani partvidéki természetnyeket és phoeniciai készítményeket csereüzlet által könnyen megszerezhették. E feltevőny pedig a csak kevéssé is figyelmes utas előtt a Mátra és Alduna közti földképződés figyelembevétele által önként feltárul, mert úgy találandja, hogy ezen két végpont közt tiznél több, gyakran mérföldekre terjedő, s a Dunához közeledtökben mindig alább szálló fensik léteznek; minden egyes ily fensik talán évezredekig szolgált szélül a fogyatkozó tengernek, míg végre a legutólsót a rómaiak kiszáritották. De a következő tény is támogatja e nézetet: Majdán, Torontál vármegyében, egy a legközelebbi tengertől is 100 mérföldnél távolabb eső kertészfaluban, 1839-ben egy ottani dohánytermesztő kútat ásván, 6 lábnyi mélységben egy iszonyatos hajóorr-ra bukkant, melynek fája egészen szénné változott, egy láb hosszú kapocsszegei pedig már annyira élenyültek voltak, hogy apró darabokban egészen szétomlottak. Ezen tengerihajó belseje bizonyos kölesnemű, kívülről vöröses, belülről pedig sárgás termélynnyel volt teli.

Miután ezen több százakra menő darabok közt — mint erről nálam a gyárszerűleg egyenlő alakzattal készült barna-érc tárgyak megsemlélése által kiki személyesen meggyőződhetik — a tulajdonosnak kőbárdja is egyszerre találtatott, nagy valószínűséggel következtethetjük, hogy ezek elásatása még azon távol őskorban történt, a midőn ezen, ércben leggazdagabb európai országban az érczkülönítési, olvasztási és feldolgozási mesterséget még nem ismerték; különben valószínűleg barnaérc bárd, kés, dárdagyűszű vagy kard jutott volna ez idomtalan kőbárd helyett a föld alá. Abból pedig, hogy ezen találmány többnyire ékszerekből áll, azon törzsnek, melyhez e tárgyak birtokosa tartozott, épen gyermekkori őseredeti állapotát lehet következtetni.

De mivel ezen tárgyak között csak is fizetésre használt pénzek, még pedig oly arányban találtattak mint 2 : 1-hez : az alább felállítandó elmélet, mely szerint fizetésre használt karikák előbb voltak használatban, mint ékkarikapénzek, csakugyan valósul; különben e nagy számú ékszertalálmánynál bizonyára több ékkarikapénz találtatott volna.

III. Ékszer-karikapénzek.

Ezek a fizetésre használt karikapénzeketől vékonyabb ruganyos és az emberi test több részeire egészen szabatosan illő alakjuk által különböznek; azonban tekintve érckeveréket, ha a többnyire tiszta rézből készült ujjkarikákat kivesszük, amazokkal egyenlők. Minthogy pedig a szentírás szavai szerint ezeket már közel négyezer év előtt menyaszsonyi hozományul használták. bizonyosnak látszik, hogy előbb jöttek használatba a fizetésre fordított karikák, és csak később az ékkarikapénzek; még pedig a következő okokból: 1) mert amazoknál a súlyarány gyakoribb és szabályszerűbb, tehát azok a pénz jellemének inkább megfelelnek; 2) mert emezek, ámbár az emberek testökön viselték, nincsenek oly vastagon megrozsdásodva, oly mélyen beevödve, mint amazok; 3) mivel a fizetésre használt pénzekről az ékkarikákra való átmenet sokkal gyakorlatiabb, mint megfordítva; 4) mivel az ékkarikapénzekben a „pénz“ és „áru“ fogalom egyesül.

A hajlíthatatlan, kemény, csak kevéssé elnyiló, fizetésre használt karikákat ékszer gyanánt csak a nyakra vagy övre akasztva lehetett viselni.

Úgy látszik, a vágy a testen közvetlenül tündöklő tárgyakban gyönyörködni, korán felébredt az emberekben; s így lettek a fizetésre használt karikák csak később vékonyabbak, s többnyire ruganyosok, mely alakzatban nem csak mint csereeszköz, hanem egyszersmind mint igen keresett áruérték vagyis érem, pénz, valának.

Már feljebb említettett, hogy ha az emberiségnek öseredeti állapotát általában ahhoz hasonlítjuk, melyben számos déltengeri szigetek lakói, vagy azon középfrikai és közép-amerikaiak léteznek, kik az európaiakkal soha, vagy csak igen ritkán jönnek érintkezésbe, keveset fogunk hibázni.

Amazoknál épen úgy, mint emezeknél, főképen pedig a nőnemnél, mindenek felett kedves lehetett a csillogó ékszer különösen alkalmas lévén a házi állatok, nyers bőrök, gyümölcs, ruházat és fegyverszerekérti becsérelésre.

Szemügyre vévén pedig ezeket a legnagyobb nyakkarikától kezdve lefelé a legkisebb ujjgyűrűig, változatosságuk

azt fogja tanusítani, hogy a testnek minden része, mely az építésre alkalmas, többé kevésbé ilyenekkel volt feldiszipve.

De nem csak alakzatuk, melynél fogva az emberi test tagjaira voltak szabályozva, hanem azon körülmény is, hogy köztök legkevesebb a sima, legtöbb pedig a kiczifrázott, oda mutat, hogy testi ékszerül használtattak.

Ezen czifrázatok a nyakperezeken egymást szakadatlanul felváltó függőleges vonalokat, közben-közben sima kis térségekkel, ábrázoltak; a karperezeken pedig 6--7 egyenlő, terjedelmesebb hézaggal felváltott vonalból állottak; a kézikarikáknál *) 6--9 részint sima, részint keresztvonalok által elkülönített lap, és ezek között függőleges vonalok, vagy pedig szakadatlanul mélyebben barázdált, horonyos czifrázatok voltak láthatók.

Azonban az ujjkarikáknál csak ritkán jön külhoronyosság elő.

Értekező különös figyelmet fordított arra, hogy csak szétnyíló, többnyire gömbölyű karikák jöttek legyen a következő mutató-táblában osztályzatba, s a zárt karikák, melyek más czélra is használathattak, ide be ne számíttassanak.

Hogy pedig ily terjedelmes tartalmú mutatótáblában annyira csekély különféleség mutatkozik, épen nem lehet csodálni, ha meggondoljuk, hogy azonegy divat az ős hajdanokban előbb tarthatott annyi századig, mennyi évig napjainkban tart, és hogy az egyszer szokássá vált alakzatok, czifrázatok nem oly könnyen változtak, mint nálunk.

Ezen ékkarikapénzek a fizetésre használt karikák elavulása után még századokig lehettek használatban, azonban nem mint pénzek és ékszerek egyszersmind, hanem csak mint ékszerek.

Kivétetnek a fennléltett afrikai országok, u. m. Guinea, Senaar, Benin, Malabár, melyekben maiglan mindkét tulajdonságban használtatnak.

*) Kézkarikának nevezem azon gyűrűket, melyeket a kézfejtől a könyökig, karpereznek pedig, melyeket a könyöktől a vállkapocsig viseltek.

Az ékkarikapénzek sorjegyzéke.

Aranyban :

	Szemer
1. Háromszoros tekerületű, gömbölyű ujjkarika III. t. 46. sz., a mint hasonló alakban III. t. 47. sz. alatt tiszta rézből is előfordúlnak	160
2. Síma fül- vagy orrkarika, a milyent Mózsés szerint Ábrahám szolgálja Rebekkának ajándékozott	140
3. Elnyló, lapos tekerületű ujjkarika	52
4. Láncszemkarika II. t. 36. sz., hasonló alakban II. 37. sz. alatt rézből is előfordúl; a fentebbinek kevés különséggel felét nyomja	27

Ezüstben :

	Szemer.
1. Egy $5\frac{1}{4}$ hüvelyk átmérőjű, tekerületes, a két végen kapcsolásra alkalmas fülelkel ellátott nyakkarika a legfinomabb ezüsből	670
2. Síma, hason nagyságú, végein vékonyra nyúló, épen egy obont nyomó	480

Ezüstben :

	Szemer
1. Egy 4 hüvelyk átmérőjű, közben-közben függőleges vonalokkal czifrázott, zöld rozsdázatú lábpercz	1680
2. Hasonnemű, csak hogy néhány vonallal csekélyebb átmérőjű	1530
3. Horonyos, közben-közben kiczifrázva, $2\frac{3}{4}$ átmérőjű kézpercz	1395
4. Négy hüvelykü síma lábpercz, szép zöld rozsdázattal	1140
5. $3\frac{1}{2}$ hüvelykü, részleg kiczifrázott karpercz	1090
6. 4 hüvelykü, kiczifrázott, szép zöld rozsdázatú lábpercz, II. t. 33. sz.	1020
7. Síma, részleg beevődött, $2\frac{1}{2}$ hüvelykü kézkarika	950
8. Rézsuttos czifrázatú, közel 4 hüvelyk átmérőjű lábpercz	870
9. Horonyos, $2\frac{1}{4}$ hüvelykü kézkarika, II. t. 34. sz.	866
10. Hasonló, de 26 szemerrel könnyebb	840
11. $5\frac{1}{2}$ hüvelykü kiczifrázott, a végeken gyűrűcskével ellátott, zöld rozsdázatú nyakpercz, az 1. sz. alattinak épen felét nyomja	840
12. $4\frac{3}{4}$ hüvelykü, pataszerű vastagítással végződő, igen ruganyos nyakpercz, II. t. 32. sz.	735
13. Síma, tojásdad alakú lábpercz, a 2. sz. alattinak felét, a 27. sz. alattinak két annyi nehézségét teszi	730
14. Horpadt, horonyos, kiczifrázott kézkarika, a 3. sz. alattinak közel felét nyomja	720

	Szemer.
15. Szép zöld rozsdázatú, kiczifrázott karperecz	692
16. Síma, 5 1/2 hüvelyk átmérőjű, összekapcsolhatásra idomított nyakperecz	690
17. Horonyos, kiczifrázott lábperecz, zöld rozsdázattal	600
18. Félgömbölyű, síma, sötétzöld rozsdázatú kézikarika	616
19. A 17. sz. alattihoz hasonlító, alkalmasint annak párja	600
20. Síma, ruganyos lábperecz	600
21. Hasonnemű, de 50 szemerrel nehezebb	650
22. A 17. sz. alattihoz hasonlító	600
23. Gömbölyű, síma kézikarika, a 7. sz. alattinak felét teszi	480
24. A fentebbihez hasonlító csak szélesbülőbb öntetű	480
25. Horonyos, szűk kézikarika, a 8. sz. alattinak fele	440
26. Gömbölyű karperecz	425
27. Szétnyíló, zöld rozsdázatú kézikarika, a 10. sz. alattinak felét nyomó	420
28. Horonyos, négyzeres tekerületű, tiszta rézből öntött ujjkarika	410
29. Háromszoros tekerületű, síma ujjkarika, a fentebbi arany karikához hasonló, III. t. 47. sz.	375
30. Gömbölyű, síma kézikarika, rozsdapadattal	370
31. Horpadt, gömbölyű, részleg kiczifrázott kézikarika, a 2. sz. alattinak csaknem felét tevő	330
32. Gömbölyű, síma kézikarika	336
33. Hasonló, zöld rozsdázattal	315
34. Horpadt, részleg rézsuttos sávokkal czifrázva	285
35. Síma, elnyíló, élenyülés és használat következtében a czifraság mégcsak a végeken mutatkozik	265
36. Mint a 33. sz. alatti	265
37. Mint a 33. sz. alatti	255
38. Szétnyíló, gömbölyű, idő és használat következtében a végeken igen megvékonyult lábperecz	258
39. Mint a 33. sz. alatti, a 24. sz. alattinak fele, II. t. 35. sz.	240
40. Gömbölyű, síma	240
41. Egyik végén kissé megtörött, élenyült kézikarika	230
42. Mint a 33. sz. alatti, a 24. sz. alattinak felét tevő	240
43. Horpadt kézikarika, használat következtében czifraságát elvesztette	190
44. Síma, két tekerületű ujjkarika, a 29. sz. alattinak csaknem felét tevő, III. t. 48. sz.	185
45. Elnyílt, síma	160
46. Kívülről háromszögű, belülről lapos karperecz	126
47. Síma, szép zöld rozsdázattal, összekapcsolhatás végett a végeken fülekkel ellátott kézikarika	120
48. Kis, lapos, csak gyermekeknek való kézikarika	97

	Szemer
49. Két tekerületű ujjkarika, zöld rozsdázattal, a 44. sz. alatti- nak csaknem fele, III. t. 49. sz.	98
50. A végeken lapos, egyébként gömbölyű láncszem, mint a fentebbi aranyból, II. t. 37. sz.	98
51. Háromszoros tekerületű, rozsdásodott ujjkarika	45

Az ékkarikapénzek egybehasonlítása.

A 10. és 11. sz. alattiak 840 szemerrel épen fele nehézségűek, mint az 1. sz. alatti 1680 szemerrel.

A 12. sz. alatti csak 40 szemerrel nehezebb, mint a 2. sz. alatti 1530 szemer nehézségűnek fele.

A 16. sz. alatti 690 szemerrel csak 15 szemernyivel könnyebb, mint a 3. sz. alatti 1395 szemernek fele.

A 19., 20. és 22. sz. alattiak 600 szemer nehézséggel csak 60 szemerrel nyomnak többet, mint a 4. sz. alatti 1140 szemernek fele.

A 23. és 24. sz. alattiak 480 szemer nehézséggel, kettőzve csak 10 szemerrel nyomnak többet, mint a 7. sz. alatti 950 szemerrel.

A 25. sz. alatti 440 szemer nehézséggel, csak 10 szemerrel nehezebb, mint a 8. sz. alattinak fele, mely 870 szemert nyom.

A 27. sz. alatti 420 szemerrel épen felét teszi a 10. és 11. sz. alattiaknak, melyek egyenként 840 szemert nyomnak, továbbá az 1. sz. alattinak negyedrészt, mely 1680 szemer nehézségű.

A 30. sz. alatti 370 szemernyi darab kétszerezve csak 5 szemerrel könnyebb, mint a 12. sz. alatti 735 szemerrel.

A 31. sz. alatti 330 szemer nehézségű darab csak 10 szemerrel haladja meg a 21. sz. alatt levő 650 szemer nehézségűnek felét.

A 39. és 40. sz. alattiak fél obonnal 240 szemerrel, a 23. és 24. sz. alatti egész obonosoknak épen felét, a 7. sz. alattinak pedig, mely 950 szemer, csaknem negyedrészt teszik.

A 44. sz. alatti 185 szemer nehézségű a 30. sz. alatti 370 szemernek épen felét nyomja.

A 47. sz. alatti 120 szemer a 39. és 40. sz. alattiaknak, egyenként 240 szemert nyomván, épen felét, a 23. és 24. szám alattiak 480 szemer nehézségének negyedrészt, a 7. sz. alattinak, mely 950 szemernek, nyolczadrészt nyomja.

A 48. sz. alatti 97 szemer kétszerezve csak 4 szemerrel nehezebb, mint a 43. sz. alatti 190 szemernek.

Az 51. sz. alatti 45 szemer csak 7 szemerrel könnyebb, mint a 48. sz. alatti 97 szemernek darabnak fele.

A lánczkarikákról.

Ezen osztályzatba soroztatnak még a *II. t. 36. és 37. sz.* alatt kimutatott arany és barnaérez lánczkarikák is.

Ezeknél nevezetes körülmény az, hogy egy ujjnyomás által jobban szétnyílnak, s egy másik által lánczolatná záródnak.

Ezeknek súlypontjuk mindig lefelé nyomúl, s ezáltal eszközöltetik, hogy az ilyen láncz egykönnyen szét nem bomlik.

Nem akarjuk itt vitatni, vajjon a médok, perzsák, Babylon uralkodói, s aegyptusi Pháraók által udvaronczaiknak és országnagyaiknak ajándékozott lánczok ilyenmü, fizetésre használt karikákból állottak-e, vagy sem?

Mindenesetre kényelmes lehetett ily könnyen bontható és viszont könnyen fűzhető lánczkarikákkal fizetni; miután a még megmaradt részekben ismét egy egész lánczolatot, s egyszersmind töltött erszényt birt a tulajdonos.

Az emberiség további haladása a pénz dolgában.

Sok évszázad múlhatott előbb el, melyeken át a karikapéNZt az épen annyira alkalmatlan, a m ennyire idövesztegetéssel járó mérlegelés által használták, míg a phoeniciaiak a a súlybélyegzés gyakorlati eszméjére jutottak.

A népszaporodás és kereskedés kifejlödése koránsem tartott kellö arányt az érczek feltalálásával és feldolgozásával; és így, mi a római köztársaság idején már évszázadok óta gyakorlatban volt, késöbben az oly költséges első püni háború következtében rendszerré vált, és így már régibb idökben is lehetett általános közös szokásban; söt talán ez is volt oka, hogy a rómaiak, — kiknél Röma építésétöl fogva egész 490. évig egy *As* 12 obont nyomott, — ezen és az 513. év között, Quintus Fabius Maximus dictatorsága idejében, az *As* súlyértékét mindegyre kisebbítve, az utolsó évben azt m ár csak ké obonra szállították le, azonban itt sem állapodtak meg.

Csekély idököz után a két obonos *As*, a Papiriusi törvény következtében egy-, söt késöbben félobon nehézségre olvadt le.

Magasabb műveltségű, kereskedést űző népek, ú. m. a rómaiak, görögök, kis, vastag, gömbölyű, többnyire egyoldallag vert ércdarabokat, milyenek körülbelül az egyiptomi skarabéok voltak, már jó ideig használhattak érem gyanánt, hogy pedig az ily pénzeket a durvább, csak csekély polgárisodással bíró népek is felismerjék és értékök legyen, de egyébként is, hogy határozott és hiteles jellemmel bírjanak, valószínűleg az iparos és gazdag phoeniciai nép volt e tekintetben is az első, mely a *II. t. 38. sz.* alatt látható arany pénzeket verette.

Ezeknek közepén a domború oldalon egy levélalakú czifraság 4 ponttal körülvéve látható, az 5. pontot maga képezi; mindkét oldalán pedig egymáshoz sorozott négy kisebb karikapénz, levelek gyanánt nyúlik el.

A homorú oldalon tisztán látszik egy egészen kinyomott *karikapénz*, melynek öblösségében szinte 5 pont vagy golyócska van.

Vajjon ezen 5 pont az *I. t. 5. sz.* alatti phoeniciai karikapénzen látható pontokkal, érték- vagy súlyjegyi viszonyban áll-e, vagy nem? az későbbi vizsgálódás tárgya marad.

Ezen 76 szemeres pénzdarab egészen termésaranyból, melyben a csekély tartalmú ezüst sincs különválasztva, készült.

Ezen idomtalan, a karikapénzeknek elég világos jeleivel ellátott aranydarabok határozottan támogatják azon nyilvánított akaratot, hogy t. i. azokat nagyszámú nehéz érczkarikapénzek helyett elfogadott pénzül kell tekinteni. És hihetőleg kiszámíthatlan hosszú ideig tettek olyszerű szolgálatot, milyent ma Franciaországban a 100, 500, 1000 frankos bankjegyek tesznek, s előkészíték egyszersmind a durvább népeket egy új, szabályzottabb, fővonásilag a miénkhöz hasonló pénzrendszer elfogadására.

Hasonló pénzeket az éremtani munkákban — azon hibás elővételemnél fogva, hogy az azokon előforduló, kétségbevonhatlanul karikapénzalakot -- nem sejtven ennek már azelőtti valódi létezését, nem tudák másként, mint szívárványnak értelmezni — szívárványtálaknak (*scutella Iridis*) nevezik.

Találtnak pedig különböző alakban, nagyságban, különféle súlylyal, aranyból, azonban még sem oly gyakran, mint a

karikapénzek, talán azon oknál fogva, mert ezek az őshajdankori karikapénzekről a szabályozott pénzekre az átmenetet képezvén, sokkal rövidebb korig használtattak, mint amazok, vagy a mostani pénzek.

Süt legközelebb (1858. évi április havában) Bajorországban, a Duna jobb partján, Irsching, Vohburg és Stockolding között, a napszámosok által talált 1000 darab, hasonló, kettős nehézségű arany, melyek belső üres oldalukon 3. 4. 5. 6. pontocskával, s félig lekopott, lesurlódott jegyekkel (hihetőleg kis karikapénzekkel) vannak körülíve, — ez iránt kétségbe ne hozzon, mert igen könnyen lehetséges, hogy ezen találmány valamely bojár-kelta csapatfőnöknek egész kincstára volt. Mindamellett is pedig azon körülményt látszanak igazolni, hogy ezek forgalmi idejében, az üzlet- és csereeszközök legnagyobb része karikapénzekből állott.

Átmenet a szabályozott pénzekre.

Minél messzebb hatolunk az őshajdankor viszonyaiba visszafelé, annál világosabb lesz előttünk, hogy akkoriban az ipar, művelődés és polgárosodásbani előhaladás a mostanihoz képest fordított, fogyatkozó arányban állott.

Azonban műtani találmányok és javítások, melyek Kr. sz. után 1858. egész Európán, Londontól Konstantinápolyig, Nápolytól Szent-Pétervárig egy év alatt áthuzódnak, — Kr. sz. előtt 1858 évvel, vagyis azon korban, midőn a szent földön Abrahám, Egyiptomban körülbelül Orus, Assyriában Balaeus élt, talán egy egész századot veendettek igénybe, míg az akkor még igen járhatatlan földön a százakra menő vadász, halász, harcos és rabló törzsek között, a nagyobb számú és terjedelmes, ragadozóállatok-lakta pusztaságokon, mocsárokon, át, vagy keresztül a vadon erdőségeken hasonló utat tettek volna.

Azon korban az embereknek még csaknem mindenütt a természeti őserő hagyta óriási akadálymaradványokkal kellett vala küzdeniök.

A kelta karikapénzeknek a makedóniai II. Fülöp érmei nyomán történt redveretése.

Míg Ázsiában a legnagyobb országok, ú. m. Babylon, Persia elvirágozva romba dőltek, s Európában hasonlók, például a makedóniai, részint keletkeztek, részint pedig, mint a római, megszilárdultak: távol keletről egy kimondhatatlan sokaságú ind, görög, szláv, részint germán néptömeg lepte el és lakta Közép-Európa meszszerjedő térségeit, melyet mi, minekutána száz meg száz részint ismeretlen, részint változékony nevezetű törzsre osztott, közönségesen csak *kelta* és talán „szittyá“ köz elnevezés szerint ismerünk. Ezen nagy néptömeg csoportait leljük elszéledve az ádriai tengertől a Fekete-tengerig, a Viszlától egész a Pó folyamig, sőt Gallia, Spanyolhon, Portugal legvégső széleig; még pedig a rómaiak közelében elrómaiiasodva, a görög elem között elgörögösödve, Németországban elnémetesedve, Spanyolhonban egészen elceltiberisedve: elfogadva a körülalakó népek erkölceit, szokásait, részint nyelvöket is. Mindenben tanulékonyak, a görög betűrendből készítették magoknak varázslóik által (druidák, kelta papok) bizonyos írásbeli jelzéseket, melyeknek vonásairól a nálunk Pannoniában talált és saját római éremgyűjteményemben látható credeti két ezüstéremdarabnak a *II. t. 39. sz.* alatti ábrája szerint tán némi fogalmat szerezhetünk magunknak.

Ezek egészen a római családpenzek alakjára készültek, és pedig az előlapon egy jobbra néző sisakos Pallaszfü van, mely körül kiálló latin betűkkel: DVTEVTI olvasható; a hátlap egészen a Crepusia család mintája szerint van idomítva, egy jobbra siető, felemelt jobbában gerelyt tartó lovaggal; az alapzaton azonban, melyen a lovag halad, valószínűleg kelta irattal, jobbról balra bevert görög betűkkel ezen szó látható:

I A V Y I

Hasonló érmeim, de különböző képletekkel voltak és vannak is többnyire, az eddig ismeretlen ANSALI, s a már ismeretesebb RAVIS, RAVISCI, ARAVISCI és DOMISA népektől.

Ezen példák elegendők a *kelta-római* utánzás felmutatására.

A *kelta-görög*, többnyire makedóniai, részint thesszáliai jellegű utánzásokból, számtalan két-, három nehezekű példány található Magyarországon és még számtalanabb, sőt néha kazánszámra is, Erdélyben. Ezek között a következő fizetésre használt karikapénzek elébségét, vagy legalább is egykorúságát tökéletesen igazoló darabok vannak birtokomban :

Ezüstből :

1. Egy hármas-drachma előlapján makedóniai II. Fülöpnek jobbra néző, borostyánzott, barbár műstilű fejével; hátlapján egy ügetve balra haladó lovaggal; ez és a ló között fölül a jobb oldalon egészen világosan kinyomva látható a fizetésre használt „karikapénzjegy” a végeken levő gombocskáival együtt, mint azt a *II. t. 40. sz.* ábrázolja.

2. Egy hasonló nehézségű darab, előlapján egy tömör szakállatú, jobbra néző fővel, részben lengő hajakkal; hátlapján egy idomtalan lovon balra léptető lovaggal, kinek a lóva szügye előtt egészen világosan ki van a fizetésre használt „karikapénzjegy” nyomva. *II. t. 41. sz.*

3. Egy hasonszerű darab, előlapján szépen borostyánzott jobbra néző fővel, hátlapján pedig balra léptető lovaggal; a ló szügye előtt *egy* és a képlet felett is *egy* lapos „karikapénzjeggyel”, *II. t. 42. sz.*

4. Egy gáel drachma. előlapján egy idomtalan szerkezetű tömör oroszlánfő, hátlapján pedig a balra lépegető thesszáliai ló, e fölött három kis kör, mindegyik központtal ellátva; a legalsó kör egy széles, a szé.eken gombokkal ellátott „karikapénzjeggyel” van egészen világosan szegélyezve. Fölül a jobb oldalon nyolcz csipkefokkal egyenlőleg ellátott nyak- vagy homlokszalag. *II. t. 43. sz.*

A karikapénzeknek ilyeszerű képleteit találjuk *Montfaucon* nagy munkájában : „*Antiquité expliquée*” III. k. LII. l. a „*Medailles Gauloises*” között a 22. 24. 29. és 31. számú érmeknél.

Barnaérczből :

Egy darab, közepén kis tekével, mely körül különféle vonalok, ezek közt a bal oldalon, véggombjaival együtt világosan kinyomott „karikapénz” látható; hátlapján a balra lépegető idomtalan thesszali ló, *III. t. 44. sz.* Ezen érem fényes zöld rozsdázattal van bevonva.

Bár az illető írók szerint lovagias, harczkedvelő, önhitt,

czivakodó, dicsekvő kelta nép általában csekély kereskedelmi érzékkel birhatott; mégis annak egész Európában százakon fölül elágazott törzsei a műveltségnek igen különböző viszonyai között éltek. Csak egyben hasonlítottak, úgy látszik, a helvétiai és erdélyi úgy, mint az éjszak-tengerparti és horvátországi kelták, t. i. az ércz előállításában, a csaknem egyenlő keverékű és szilárdságú barnaércz olvasztásában és ebből az oly annyira hasonló alakú, kiczifrázott fegyverek, eszközök és szerek készítésében, úgy hogy csaknem hajlandó az ember azt hinni, hogy mindazokat talán egy kéz készítette.

Nem régiben (1858. aprilisben) talált egy hajdúböszörményi földműves szántóföldjén, alig *egy* lábnyi mélységre, egy gödörben 4 darab kétélű barnaércz kardot, többnyire reáöntött és csigavonalokkal ékített markolattal; két igen rendesen kivert, pontokkal csínosan kiczifrázott tálat; egy minden díszítés nélküli, igen ízletes alakú kazánt; s egy csak óriás főre alkalmas, gömbölyű síma sisakot, melynek csúcsán a forgó vagy tollbokréta számára készített lyuk is megvan s világosan látszik. Nemrég alkalmam levén ezen, a magyar nemzeti muzeumnak ajándékba küldött találmányt tüzetesen megvizsgálni, kénytelen vagyok bevallani, hogy ha a római Pannoniától oly igen távol eső lelhely ellenkezőt nem tanúsítana, ezen tárgyakat alakjuk, csínos kiállításuk s készületöknél fogva római készítménynek tartottam volna.

Ezen értekezés szerkesztése közben egy más, szinte érdekes találmány adta magát elő (1858. júniusban) Kis-Körösön, Pest megyében, az ottani ágostai vallásuk egyházi szolgálója szántóföldjén, mely is nemzeti muzeumunknak megküldetvén, általam megvizsgáltatott. S van e szántóföldön még több, ekkoráig legnagyobb részét még érintetlen, úgynevezett pogánysír, minden halom vagy egyéb ismertető emelvény nélkül. Az alig két-három láb mélységre talált ily sírban számos kék, zöld, de többnyire fehér zománczos gyöngyön kívül voltak még ékszerpéncz-töredékek, több földből készült idomtalan edény (hamveder), egy egészen 6 hüvelyk magas, négy-szögletes opalizált palaczk rézdugóval bedugva, egy a legfinomabb aranyból készített idomtalan fülkarika, és még néhány rozsaemésztett késszerű vasdarab.

A kelta érmeek elég tanújelei annak, mennyire szenvedélyes utánczóik voltak ők a görög és római jellegnek, melyet ezen nemzetekkel való gyakori érintkezésük következtében kaptak; azonban ezen nagy népcsalád csak egy részének volt megengedve a polgárosultabb nemzetekkel vevési, csere- és bérviszonyba lépni. És ezen töredéke a kelta néptörzsnek csakhamar fel is fogta a görögök és rómaiaknál forgásban volt pénz kényelmességét, felsőbbségét az ő idomtalan, nehéz őrizetű és szállításra egészen alkalmatlan karikapénzök fölött. De leginkább is csakazon görög és római pénznemeket iparkodtak utánozni tehetségökhez képest, melyek leggyakrabban fordultak közöttük elő; minthogy azonban a közbenső vidéken lakó, s talán több százra menő kelta törzsek, melyek még egészen ős eredeti természetes állapotban éltek, az előttük évszázadok óta kizárólag ismeretes karikapénzekhez oly nagy ragaszkodással voltak, milyennel a keleti népek ma az osztrák aranyok, vagy az afrikaiak az 1780. Mária Teréz-féle ezüst tallérok iránt viseltetnek; valamint ezeknek az akkori értékláb szerinti vereti jogát kereskedelmi érdekek következtében Ausztria kénytelen volt jövére nézve is magának fentartani; épen úgy kellett akkoriban, részint hogy az új pénznek jövére nézve határozott, egyszersmind hiteles jelet adjanak, részint hogy a számos kevésbbé mivelt törzsekkel forgalmi viszony létesülhessen és könnyíttessék, a régi fizetésre használt karikapénzt, mint ezen valódi eredeti éremdarab ábrájáról láthatjuk, az új pénzre is egészen világosan rányomni.

Hogy pedig ilyenemű pénzek, melyek alakjuk szerint valóban értékesítve, még csekélyebb számmal léptek forgalomba, mint az úgynevezett „szivárványtálacsák“ (Scutella Iridis), épen ne csodálkozzunk, hiszen a kelták részint görögökké, legnagyobbbrészt pedig rómaiakká váltak; de Fülöp és Nagy Sándor kora után a karikapénzek használata nagyobb részt megszűnt, az azután néhány század múlva fellépő keleti és nyugoti gótok, húnok, alánok, vandalok, avarok, normannoknak pedig nem volt pénzre szükségök, miután ők mindent, a mit találtak, alku és csere nélkül, erővel, rablással, pusztítással elkoboztak.

Készítettetek ugyan későbbben, korszakukkal aránylag ha-
Archeot. Közl. I.

nyatlott pénzrendszert, megtartván részben a római elnevezést, de ez az ököljog korában általánosságra soha fel nem vergődhetett és csak a XV. század vége felé, a helyreállított közbéke után keletkezett belőle egy jobb, de történelmi, földrajzi, helyirati jelentőségre, csinos alakzata és állandóságára nézve a görög és ósrómai pénzekkel nem mérközhető mostani divatszertinti pénzrendszer.

A fizetésre használt karikapénzek képletének a római assokra veretése.

De nemcsak a félig még barbár kelta törzsek, hanem az akkoriban már a műveltség magasabb fokán álló rómaiak is kénytelenek voltak *assaikra* a világismeretes fizetésre használt karikapénzek jegyét felveretni, részint hogy amazoknak durva törzsrokonaikkal, a pannonokkal, illyrekkel, szlávokkal, germánokkal, gallusokkal, és más hasonlókkal üzőtt kereskedősöknek lendületet szerezzenek, részint pedig, hogy évszázadok óta forgalomban volt réz *assaiknak* ama nemzeteknél utat törjenek.

A III. t. 45. sz. alatt egy az én család-érem-gyűjteményemben találtató *As* rajza van előttünk, mely, daczára hoszszú használatásának, még most is $1\frac{3}{16}$ obont vagyis 561 szemert nyom. Az előlapon a mértékegység jegyével együtt egy, részint erősen megkopott kettős ábrázatú Jánuszfő látszik, a hát-lapon pedig egy jobbra álló, csaknem egészen lesurlódott hájórr, mely felett a *karikapénzjegy* a középen igen világosan ki van nyomva. Minekutána ezen *As* most is $\frac{3}{16}$ részszel nyom többet egy obonnál, kopottsága után ítélve pedig forgalmi körében sokkal többet kellett nyomnia, következik, hogy még Quintus Fabius Maximus dictatorsága előtt, tehát körülbelül időszámlálásunk előtt, valamikor a III. század dereka felé veretett; mert ezen dictator korától kezdve csak egy-obonos *assokat* vertek Rómában. Jelen pénzdarab igen hihetőleg mind a három púni háború alatt volt forgalomban, sőt talán kortársai is lehetett az első Lagidák és Seleucidáknak.

S ezáltal a fizetésre használt karikapénzek egykorú forgalma világosan ki van mutatva, mely bár kétezer éven túl

legyen, mégis eddig ez a legújabb pénznem, mely tetteleg és gyakorlatilag tanúskodik arról, hogy a *karikapénzek* használata a római köztársasági pénznemekkel még ezen legutóbbi korban is együtt volt keletben.

E munka szerkesztését befejezván, került birtokomba a *III. t. 57. sz.* látható, a római családpénzek modorára vert, kelta ezüst érem. Utánozza ez a Roscia család tizesét (denárt); előlapján a kecskebőrrel fedett Juno Lanuvina, Sospita vagy Sispita jobbra néző feje látható. Mögötte egy fenálló ág. Előtte, az álla és melle közti mélyedésben egy, véggombjával tisztán kivert *fizetési karikapénz* van. Hátlapján, hacsak az ezen család pénzein rendszerint előforduló papnőt, mely a fenálló kigyót eteti, nem akarjuk látni, a különben tiszta veret, ép oly határozottan, mint az alul látható, sem görög, sem római írás. — Ezen érem is mutatja, hogy azon egy-két században, mely időszámításunk előtt folyt le, a kelta népek, hogy műveletlenebb törzsrokonaik előtt az általuk utánzott római pénzeknek érvényt szerezzenek, a *fizetési karikapénz jegyét* érmeikre reáverték.

Végre *III. t. 50. sz.* alatt a római császári éremgyűjteményemből származó kelta vagy barbár harnaérez-érem azt bizonyítja, hogy még a római császárok későbbi korszakában is, tudniillik a III. század végén s a IV. elején Kr. után a kelta nép törzsökei, midőn római barnaérez-váltópénzt utánoztak, ezen új pénz hitelesítésére a talán évezrek lefolyása alatt forgalomban volt karikapénzek képmását pénzeikre reáverni szükségesnek láták, és hogy a karikaérmek keletből kijövése a műveletlen népeknél Nagy Sándor idejétől egész Nagy Konstantin idejéig, s így több mint fél évezredig tartott. Ezen barnaérez-érem előlapján egy balra néző, borostyánkoszorúval ékesített Diocletian, vagy Maximian, vagy I. Constantius császár feje látható, idomtalan betünemű jegyekkel körülvéve; hátlapján középett egy szélesre elnyújtott *fizetési karikapénz* látható; felette az eddig még meg nem fejtett rejtélyes öt pont. A körirat helyén rendezetlen vonalok láthatók.

Hason alakú, de különböző bélyegű, még két ily példány találtak szinte gyűjteményemben.

Az őselődök iránti kegyelet, valamint ama természet-oltotta ragaszkodási ösztön, melynél fogva minden egyes népfaj saját őseihez vonzalommal bír, ébreszt és int, hogy azoknak lakhelyei, nyelve, vallása, erkölcs, szokásai és sorsa felől a lehető legvilágosabb ismeretet iparkodjunk magunknak megszerezni; azért sajnos, hogy a mint a történelem-előtti időkbe visszább pillantani törekszünk, daczára a számos minden időbeli nyelvészi, bölcselmi és népismei fürkészeteknek, csaknem áttörhetlen homály borúl azokra. Ekkép kényállitmányok gyűlnek kényállitmányokra, s mit az egyik ma kétségnélküli hitelességre emel, azt egy másik néhány év múlva lerontja, hogy egy szinte nem maradandó harmadiknak engedjen helyet. Ily körülmények között rendesen örömmel fogadtatik minden egyes tudósítás, mely a történelem-előtti őselődök nélkülözhetetlen társalmi-forgalmi eszközei használatára világot vet; s így a jelen értekezés is, a mennyiben a legrégebb pénzforgalom egyik nemének használatát ismerteti, némi érdekléssel bírhat, mert feltárta előttünk némileg az emberiség általános őseredeti természetes vad állapotát, hogy abba, valamint a lassan-lassan kifejlődő csere- és forgalmi viszonyokba is egy-két pillantást vetve, az egy általános csere- és üzleti eszköz sürgős szükségesség-parancsolta feltalálását láthassuk; kimutatta továbbá a közös forgalmi eszköz, vagyis pénz valódi keletkezését, annak egymásutáni tagoltatását, valamint a szaporodó néptömeg s terjeszkedőbb kereskedés igényeinek meg nem felelő aránytalanságát; előadta annak első és második átmenetét a rendszeres súly-, későbbben pedig egy egészen különböző, sokkal kényelmesebb pénzrendszerre; végre tárgyalta a fizetésre és ékszerű használt karikapénzeknek, mint érmeknek, évszázadokon keresztülhúzódó érvénytelenülését; következőleg ezzel összeköttesben azoknak keletkezését, elterjedését, hosszú tartalmát, végre fokozatos eltűnését oly annyira, hogy emlékezetök még a történelemből és szóahagyományból is, már csaknem évezredek óta! kihalt.

Mindezekre vonatkozó tényállásokat pedig nem kényállitmányos okoskodások és következtetések, hanem a mérleg, mely úgy az igaznak mint az igazságnak leghűbb szolgálja,

továbbá a szemlélésre készen álló karikák és érmekek egy időbeli őshajdankori okmányai bizonyítják és világosítják.

Ennélfogva az emberiségnek azon gyermekéteg őshajdankorában, melyről legrégebb történelmi adataink, sőt a népek szóhagyományai sem emlékeznek, e fő forgalmi eszköze oly bizonyos alapoossággal van itt kimutatva, hogy ennek egykori tényállása és használata ellen alapos kétséget emelni alig lehetséges.

Azoknak osztályozása, valamint ama fizetésre használt és súlybéllyeggel ellátott ezüst karikapénzdarabnak, melyhez hasonló példány eddig valóban nem ismertetett, felmutatása a tovább haladásra ezen új ösvényen is tudományos fürkészetre nézve úttörő lehet.

Jóllehet valamennyi, ezen értekezés folytán felhozott és birtokomban levő, fizetésre és ékszerűl használt karikapénz kizárólag nálunk Pannoniában és Daciában találtatott; mindazáltal nemcsak az ezen vidékeken lakó különböző néptörzsek, hanem a németek, belgák, német-alföldiek, irrandiak, francziák, spanyolok, portugallok, olaszok és illyrek is jelenleg a legnagyobb valószínűséggel mondhatják, hogy őshajdankori elődeik mind a mostani mind az azelőtti lakhelyeiken pénzül hasonló érczdarabokat használtak elláthatatlan hosszú ideig.

Az érczek egybehasonlítása, alakja, súlya, súlyjegye, czifrázata, s egyéb, más vidékeken egykorúlag talált tárgyakból, úgy az ezek között felismert karikapénzekből még egyebet is ki lehetne közelebből fürkészni. S e cél részben csakugyan el is lesz érve, ha az eddig fenálló számos régiségi egyletek, a nagyobb nyilvános gyűjtemények igazgatói s kisebb magán gyűjtemények tulajdonosai ezen archaeologiai kísérletet csak némi figyelemre is méltatni jónak látják, melynél csekély erőmhöz képesti közremunkálásra mindenkor örömmel ajánlokozom.

T O L D A L É K.

Ezen értekezés bevégezése után jött birtokomba egy nevezetes lelemény, mely huszonhat karikapézn és hat töredékből állván, annak bővítésére és bővebb bebizonyítására szolgál.

Találtattak ezen karikapéznok a közelebb múlt nyáron (1858) a tizenkét négyszögű mérföld nagyságú, és így terjedelmre nézve némely német herczegséggel vetélkedő debreczeni pusztákon, állítólag egy réz fazékban, mi annál hihetőbb, mivel mindnyájan egyforma fejéres-zöld szironynyal (patinával) fedvék és hozzájuk tapadt földragadványoktól mentek, mit csak az évezredek alatt beszívárgott homokvíz elpárolgása okozhatott. Nevezetessé teszi e leleményt azon körülmény is, hogy ezen, ámbár külön alakú, karikapéznok mégis oly egyenlő készítésűek, hogy egy kéz és egy gyár, talán valamely őskorú phoeniciai pénzüntő-műhelynek tulajdoníthatni őket.

Eloszlanak ezek fizetési és ékesítésre használt karikapéznokra. Az elsőbbség, az utóbbiak tizenkét darab által vannak képviselve. A fizetésre használtak viszont két nemre oszlanak: olyanokra, melyek durva öntésűek, a szokotton túl laposak, bel- és külső széleik igen élesek, nyílásuk pedig alig egy harmad hüvelyknyi. Ezekből:

	Szemer.
1. Belső üregében három hüvelyknyi átmérőjű, I. III. t. 52. sz. nyom	1990
2. Hason átmérőjű, egy helyt mélyen élenyült	1910
3. Két és fél hüvelyk átmérőjű, egyenként a fenebbihez hasonló	1688
A másodrendűek vastagabb vagy vékonyabb négy élű oly éles ércz-szalakból készítették, hogy ezeket testen viselni épen nem lehetett. Ezek közül a	
4. Két és három negyed hüvelyknyi átmérőjű, végein vékonyabb, egészen síma, súlya	840
5. Hasonló, de elgörbített	736
6. Két és fél hüvelyk átmérőben, egyébben hasonló	643
7. Mindenben a fentebbihez hasonló	630
8. Három és három negyed hüvelyk átmérőjű	588
9. Kinyújtott, ennél fogva határozatlan átmérőjű, egyébben hasonló a többihez	534
10. Eredetileg horogalakra görbített hason alakú	534
11. Szintűgy elgörbített	524
12. Két és fél hüvelyk átmérővel, hasonló a 8. számúhoz	520

Szemer.

13. és 14. E két egyenlő része egy egésznek összetevés által egy széles nyílású karikát képeznek; hasonlítanak a 45. és 46. sz. alatti darabokhoz, csakhogy amazoknál egy hüvelykkel hosszabbak, és nem pontokkal, hanem függőleges vonalokkal ékesítettek. Így talán ezek is phoeniciai váltópénzt képezhettek; a 13. számú nyom 267
a 14. számú nyom 258

E karikapénzeknél a súlyarányok e következők:

A 4. számú, 840 szemerrel, csak négy szemerrel könnyebb a 3. számú 1688 szemert nyomó felénél.

A 13. számú 267 szemert nyomó teljes fele a 9. számúnak, mely 534 szemert nyom.

A 14. számú 258 szemerrel csak négygyel könnyebb az 520 szemert nyomó 12. számú felénél.

Az ékességre használt karikák háromfélék: gömbölyű-vastagok, melyek függőleges és rézsuttos vonalokkal ékesítvék; gömbölyű-vékonyak, melyek csak függőleges vonalokkal ellátvák; és belül laposak, kívül háromszögűek, simák.

Szemer

- Az 1. szám alatti eredetileg mindkét végén kapocs-alakra össze-
verve, talán a többi ráakasztott karikák kapcsául szolgál-
gált. Függőleges és rézsuttos vonalokkal ékesítve, III.
t. 53. sz. 1920
2. Két és fél hüvelyknyi átmérőjű vonalokkal ékesítve . . 1810
3. Két egyharmad hüvelyknyi átmérőjű, mely függőleges
vonalokkal 1745
4. Hason átmérőjű és ékesítésű 1680
5. Az előbbihez hasonló 1440
6. Csak elkülönzött vonalokkal ékesítve 720
7. Két és fél hüvelyk átmérővel, egyébben a 4. számúhoz
hasonló 698
8. Két s ötnyolczad hüvelyknyi átmérőjű, belül lapos, kívül
háromszögletes, sima 650
9. Két és fél hüvelyk átmérővel, gömbölyű, függőleges vo-
nalokkal 630
10. Az előbbihez hasonló 617
11. Alkotásra olyan mint a 8. sz., de egy hüvelykkel meg-
rövidítve 507
12. Két és fél hüvelyk átmérőjű, szinte olyan mint a 8. sz. 347

Ezen ékességül használt karikapénzeknél a következő súlyarányok észrevehetőek:

A 6. sz. 720 szemerű épen felét nyomja az 1440 szemerű 5. számúnak.

A 8. sz. 650 szemerű, csak 10 szemerrel könnyebb mint az 1. szám 1920 szemert nyomó harmada.

A 12. sz. 347 szemerű, csak 4 szemerrel könnyebb mint a 698 szemerű 7. szám fele.

Ezen lelemény mivoltát tekintetbe véve, tisztán kiviláglik, hogy a fizetésre és ékesítésre használt karikapénzek egykorú forgalomban állottak. Azok pénz helyett, ezek pénz- és ékesség-alakban. Hogy pedig ezek is mint sok tárgya a közelebbi tolcsvai leleménynek nagyjában gyárilag, talán valamely phoeniciai karikapéNZöntő-műhelyben készíttetve, valamely pusztai főnök vagy gazda által szarvasmarhák, lovak, vagy juhokért becserélve, talán mint összes készpénzbeli vagyona, valamely vándorcsoport berohanása miatt ássattak el és most évezrek után napvilágra kerülvén, minden nemzeti régiségbuvárnak megfejtendő talányúl szolgálnak.

Végre még azon tekintetből is igen nevezetes e lelemény, hogy ezen karikapénzek nem szokás szerint elszórva, nem egyes sírok, csontvázak, fegyverek és eszközök közt, hanem minden más hozzájuk csatolt tárgyak nélkül, oly nagy számban találtattak együtt, és így azon föltétet, hogy csakugyan pénzül használtattak, egy új erősítő adattal bővítik.
